

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมาโดยมากมักใช้ข้อมูลหลักฐานประเภทพระราชพงศาวดารเป็นหลัก ทั้งๆที่จริงแล้ว หลักฐานที่สามารถนำมาใช้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยยังมีอีกหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นเอกสารของชาวต่างชาติ ตำนาน วรรณคดี บันทึกต่างๆ รวมถึงเอกสารประเภทกฎหมาย สำหรับกฎหมายซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีและสามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ได้คือ กฎหมายตราสามดวง อย่างไรก็ตาม ภัยพิบัติที่กฎหมายตราสามดวงประกอบด้วยกฎหมายหลายลักษณะรวมอยู่ด้วยกัน ผู้ศึกษาจึงเลือกที่จะนำกฎหมายโบราณคดี ซึ่งเป็นกฎหมายลักษณะหนึ่งมาศึกษา เนื่องจากเห็นว่ากฎหมายโบราณคดีเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันหลักทางการปกครองของไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันสาระของกฎหมายโบราณคดียังสะท้อนให้เห็นภาพของราชสำนักและวัฒนธรรมของชนชั้นสูงได้เป็นอย่างดี

กฎหมายโบราณคดีฉบับแรกสุดเขียนขึ้นเมื่อไรไม่ทราบแน่ชัด แต่การที่กฎหมายโบราณคดีคือกฎหมายที่เกี่ยวกับการรักษาเรือนหลวง ย่อมน่าจะทำให้กฎหมายโบราณคดีคือกฎหมายที่อยู่คู่กับสถาบันกษัตริย์มาช้านาน เท่าที่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กฎหมายโบราณคดีฉบับเก่าที่สุดที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันคือ กฎหมายโบราณคดีฉบับที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2011 (ค.ศ.1468)^๑

กฎหมายโบราณคดีตามความเข้าใจทั่วไปในปัจจุบันดังที่ปรากฏความในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540 มาตรา 23 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการสืบราชสันตติวงศ์^๒ แต่สำหรับในอดีตแล้ว เรื่องราวอันมีนัยเกี่ยวข้องกับการสืบราชสมบัติปรากฏอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้น ความหมายและความเข้าใจ

^๑ สอดคล้องตามอักขรวิธีที่ปรากฏในเอกสาร

^๒ รัชสมัยและปีศักราชของกฎหมายโบราณคดีในที่นี้ยึดถือตามการตรวจสอบของ ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร ที่ระบุว่า วัน เดือน ปีนี้กษัตริย์ในบานแผนกของกฎหมายโบราณคดีตรงกับวันเสาร์ที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2011 (ค.ศ. 1468).

^๓ ความในรัฐธรรมนูญกล่าวว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 23 การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายโบราณคดีว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช 2467” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า 7).

เกี่ยวกับกฎหมายเทียรบาลในอดีตจึงมีความแตกต่างไปจากปัจจุบัน สำหรับกฎหมายเทียรบาลที่จะนำมาศึกษาในที่นี้คือกฎหมายเทียรบาล ฉบับ พ.ศ. 2011 (ค.ศ.1468) ที่รวมอยู่ในประมวลกฎหมายตราสามดวง และได้นำมาตีพิมพ์เผยแพร่ใหม่ พร้อมทั้งทำคำอธิบายศัพท์เมื่อปี พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) ในชื่อกฎหมายเทียรบาลฉบับเฉลิมพระเกียรติ

กฎหมายเทียรบาลมีสถานะเป็นพระราชกำหนดกฎหมาย จึงทำให้มีอำนาจบังคับใช้ในทางปฏิบัติเช่นเดียวกับกฎหมายอื่นๆ หากแต่กฎหมายเทียรบาลอาจจะมีแตกต่างจากกฎหมายอื่นในแง่ที่ว่ากฎหมายโดยทั่วๆ ไปนั้นเป็นบทบัญญัติเพื่อระงับข้อพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างกัน แต่กฎหมายเทียรบาลนั้นเป็นกฎ (กฎหมาย) สำหรับรักษาเรือนพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นการพรรณากำหนดพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยซึ่งอยู่ในตำแหน่งราชการ และข้อบังคับสำหรับข้าราชการที่จะประพฤติให้ถูกต้องไม่มีความผิดในพระเจ้าแผ่นดิน² ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากฎหมายเทียรบาลเป็นเรื่องราวภายในของพระเจ้าแผ่นดิน หรือเกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินเป็นหลัก การที่กฎหมายเทียรบาลเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตในพระราชวังหลวง ทำให้กฎหมายเทียรบาลเป็นข้อมูลและหลักฐานที่มีความสำคัญยิ่งในการศึกษาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้การที่กฎหมายเทียรบาลมีลักษณะเป็นพระราชนิติศาสตร์คือ เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารและการปกครองที่พระมหากษัตริย์บัญญัติขึ้น³ โดยไม่ได้มีการอ้างอิงพระธรรมศาสตร์ (เป็นเรื่องนอกบาทัธรรมศาสตร์) ซึ่งถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นต้นกำเนิดของอาญาสิทธิ์ในการที่จะออกกฎหมายอื่นๆ ก็เป็นการสะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายเทียรบาลนั้นเป็นกฎหมายที่เป็นเอกลักษณ์แท้ๆ ของสังคมไทย เขียนขึ้นในบริบทของสังคมไทยโดยอาศัยแบบแผนความรู้ธรรมเนียมและพระราชพิธีต่างๆ จากภายนอกเป็นแนวทาง ดังนั้นการทำความเข้าใจกฎหมายเทียรบาลจึงน่าจะมีส่วนทำให้เข้าใจโลกทัศน์ของราชสำนัก และบริบททางสังคมในช่วงเวลาที่ทำการศึกษามากขึ้น

²รวมเรื่องราวอภิเษก ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม พระราชานุกิจ และอธิบายว่าด้วยยศเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2546, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลอากาศตรี จ้างง ผุสตราคมาลัย 13 ธันวาคม 2546), หน้า 76-77.

³สรุปความจากปาฐกถาพิเศษ เรื่อง โครงสร้างกฎหมายตราสามดวงในมุมมองของนักประวัติศาสตร์ โดยพลตรี หม่อมราชวงศ์ สุภวัณย์ เกษมศรี ใน การสัมมนาประจำปีโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. กฎหมายตราสามดวง : แว่นส่องสังคมไทย ครั้งที่ 2 3 ตุลาคม 2546 ณ ห้องประชุมสำนักหอสมุดแห่งชาติ.

เนื้อหาของกฎมณเฑียรบาลเท่าที่ได้ศึกษากันมาจัดแบ่งได้เป็น 3 แผนก คือ⁴

1. พระดำรัสว่าด้วยแบบแผนประกอบด้วยตำราพระราชานุกิจ ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกไปได้อีก 2 ประเภท คือ พระราชภาระในการปกครองประเทศ เช่น การเสด็จออกที่ประมุขมุนตรีพิพากษาคดีและว่าราชการบ้านเมืองประการหนึ่ง และกำหนดเวลาที่พระมหากษัตริย์ทรงประพฤติพระราชกิจประจำวัน ประจำเทศกาล เป็นการส่วนพระองค์อีกประการหนึ่ง วันไหนจะเว้นการอย่างไร หรือจะเปลี่ยนแปลงกำหนดการอย่างไรตามพระราชอัธยาศัย ซึ่งได้กำหนดพระราชพิธีต่างๆ ไว้ด้วย
2. พระธรรมนูญ ว่าด้วยตำแหน่งหน้าที่ราชการ เป็นข้อบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับพระราชฐานและพระราชวงศ์
3. พระราชกำหนดเป็นข้อบังคับสำหรับราชสำนัก เป็นข้อบังคับว่าด้วยระเบียบปกครองในราชสำนัก

การที่เนื้อหาของกฎมณเฑียรบาลประกอบไปด้วยเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับองค์กษัตริย์ ระเบียบแบบแผนประเพณีในราชสำนัก ทำให้กฎมณเฑียรบาลเป็นเอกสารหลักฐานที่ทรงคุณค่าในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาถึง พ.ศ. 2348 (ค.ศ. 1805) อันเป็นปีที่มีการชำระกฎหมายตราสามดวง

อย่างไรก็ดี แม้อีกกฎมณเฑียรบาลจะมีความสำคัญ แต่การศึกษาตัวกฎมณเฑียรบาลอย่างจริงจังก็ยังไม่ได้ทำกันแพร่หลายนัก การศึกษาที่ผ่านมาจะเป็นไปในแนวทางที่หยิบยกเอาเนื้อหาบางมาตราของกฎมณเฑียรบาลไปเป็นข้อมูลสนับสนุนประเด็นหรือหัวข้อที่ทำการศึกษา และการศึกษาเพื่อพิสูจน์ศักราชที่ถูกต้องของกฎมณเฑียรบาล (รายละเอียดของการศึกษาดังกล่าวอยู่ในส่วนของบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง)

สำหรับในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ การศึกษากฎมณเฑียรบาลไม่เพียงมุ่งหวังที่จะทำความเข้าใจเฉพาะเนื้อหาของสาระที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลเท่านั้น หากยังมีความประสงค์ที่จะนำเนื้อหาและสาระของกฎมณเฑียรบาลมาศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ ประเพณีพิธีกรรมและราชสำนัก โดยจะพิจารณาว่าเนื้อหาของกฎมณเฑียรบาลสะท้อนให้เห็นภาพสถาบันกษัตริย์ในลักษณะใด และแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในราชสำนักในลักษณะใดบ้าง รวมทั้งพิจารณาว่า ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นภาพสถาบันกษัตริย์อย่างไร หรือมีส่วนเสริมสร้างสถาบันกษัตริย์อย่างไร และในลักษณะใดบ้าง

⁴ อักษรานุกรมประวัติศาสตร์ไทย อักษร ก เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2526), หน้า 15 - 16.

ทบทวนวรรณกรรม

กฎหมายเทียรบาลเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา แต่การศึกษากฎหมายเทียรบาลอย่างจริงจังนั้นยังไม่ได้ทำกันแพร่หลายนัก งานศึกษาเท่าที่ผ่านมา จะแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ดังนี้

1. กลุ่มงานบุกเบิกศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กฎหมายไทย

งานกลุ่มนี้แม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องกับกฎหมายเทียรบาลโดยตรง แต่ถือว่าเป็นงานเริ่มต้นศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายไทย งานกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย

ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1 - 2 ของ ร. แลงการ์ด¹ หนังสือประวัติศาสตร์กฎหมายไทย 2 เล่มนี้เป็นการรวมพิมพ์คำสอนชั้นปริญญาโท พุทธศักราช 2478 ของ ร. แลงการ์ด ที่มี 4 เล่ม เข้าด้วยกัน เนื้อหาเล่ม 1 (ตามต้นฉบับเดิมของแลงการ์ด) เป็นข้อความเบื้องต้นที่ปูพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กฎหมาย เริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของกฎหมาย ประโยชน์ของการสอนประวัติศาสตร์กฎหมาย ความรู้สังเขปเกี่ยวกับกฎหมายของชนชาติสำคัญๆ คุณค่าของกฎหมายโรมัน จากนั้นเป็นการอธิบายถึงการหาหลักฐานเพื่อประกอบการศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย โดยพิจารณาจากลายจารึก เอกสารสมัยกรุงศรีอยุธยา ประมวลกฎหมายจุลศักราช 1166 (กฎหมายตราสามดวง) ตัวบทกฎหมายภายหลังการประมวลกฎหมายครั้งรัชกาลที่ 1 หนังสือรวบรวมคำพิพากษาเนื้อหาในตอนต่อมาเป็นการวิเคราะห์เค้ามูลและอิทธิพลของกฎหมายเขมร มอญ ฮินดู ในกฎหมายของไทย โดยแลงการ์ดได้ชี้ให้เห็นอิทธิพลของเขมร มอญ ในกฎหมายไทย เนื่องจากแม่บทกฎหมายของไทย คือ พระธรรมศาสตร์นั้นไทยรับจากมอญ แต่อย่างไรก็ตาม แลงการ์ดก็ได้พยายามแยกแยะให้เห็นความแตกต่างของพระธรรมศาสตร์ไทยและมอญไว้ ส่วนอิทธิพลฮินดูในกฎหมายไทยนั้น แลงการ์ดชี้ให้เห็นว่ากฎหมายไทยไม่น่าจะได้อิทธิพลโดยตรงจากฮินดู จากนั้นเป็นการกล่าวถึงกำเนิดของกฎหมายไทยที่มาจากจารีตประเพณีและพระธรรมศาสตร์ และในตอนท้ายของเล่ม 1 จะเป็นการพยายามแบ่งสมัยของประวัติศาสตร์ไทยออกเป็น 4 สมัย คือ 1. สมัยกรุงศรีอยุธยา 2. สมัยสามรัชกาลแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ 3. สมัยรัชกาลที่ 4 และต้นรัชกาลที่ 5 และ 4. สมัยประมวลกฎหมายที่เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2434 (ค.ศ. 1891) อันเป็นปีที่ได้จัดตั้งและวางระเบียบการของกระทรวงยุติธรรมขึ้น

เนื้อหาเล่ม 2 เป็นการพูดถึงเรื่อง “ละเมิด” ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดที่กระทำต่อตัวบุคคล และทรัพย์สิน เล่มที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง “สัญญา” ต่างๆ เช่น สัญญาคู่ สัญญาขายฝากทาส สัญญาค้ำประกัน สัญญาฝาก เป็นต้น เล่ม 4 ว่าด้วยเรื่อง “กฎหมายที่ดิน” กรรมสิทธิ์ที่ดิน ลักษณะสำคัญ

¹ร.แลงการ์ด, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1-2, ชาญวิทย์ เกษตรศิริและวิภัลย์ พงศ์พัฒน์านนท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526).

แห่งระบอบที่ดินในสมัยกรุงศรีอยุธยา หนังสือสำคัญเกี่ยวกับที่ดิน การได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และการสิ้นสุดแห่งกรรมสิทธิ์ จากเนื้อหาของงานในเล่ม 2 - 4 ที่ดึงข้อมูลมาจากกฎหมายตราสามดวง ประชุมประกาศ และประมวลกฎหมายมาใช้ เป็นการแสดงให้เห็นวิธีการของแลงคาส์ที่ดึงเนื้อความ จากกฎหมายมาสะท้อนให้เห็นภาพสังคมไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี

ด้วยความพยายามที่จะศึกษาดังแต่ต้นเค้าและกำเนิดของกฎหมายไทย การจัดแบ่ง ช่วงสมัยประวัติศาสตร์กฎหมาย และการนำเนื้อหาของกฎหมายที่จัดว่าเป็นกฎหมายเอกชนมาใช้ อธิบาย เพื่อปูพื้นฐานความเข้าใจสังคมในอดีตของไทย ทำให้งานของแลงคาส์เป็นงานที่มีคุณค่า ที่ผู้สนใจประวัติศาสตร์สังคมไทยและประวัติศาสตร์กฎหมายไทยต้องศึกษา

งานของควอริช เวลส์ เรื่อง การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ^๑ งานของ เวลส์ เล่มนี้ เป็นความพยายามที่จะสืบค้นถึงวิวัฒนาการ และการดำเนินงานของระบบการปกครอง และการบริหารของไทยแต่โบราณ เพื่อช่วยให้เกิดความกระจ่างเกี่ยวกับโครงสร้างของสังคมไทย ทั้งหมด ซึ่งในการสืบค้นการดำเนินงานของระบบการปกครองและการบริหารนั้น เวลส์ ได้สืบค้น ไปที่เรื่องกฎหมายของไทยด้วย โดยกฎหมายที่เวลส์ พุดถึงในที่นี้ ก็คือ กฎหมายตราสามดวง อย่างไรก็ตาม การอธิบายและวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีกฎหมายตราสามดวงของเวลส์นั้นเป็นไปอย่างผิวเผิน ไม่ได้วิเคราะห์ลงไปในรายละเอียดอย่างลึกซึ้งมากนัก

งานของเวลส์จะเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงการชำระกฎหมายตราสามดวงในสมัย รัชกาลที่ 1 ที่เวลส์เห็นว่า การชำระครั้งนั้นเนื้อหากฎหมายยังคงเค้าเดิมไว้ได้ค่อนข้างมาก เนื่องจาก รัชกาลที่ 1 ทรงมีพระประสงค์อยู่ที่การฟื้นฟูกฎหมายในสมัยอยุธยา ไม่ใช่การสร้างประมวลกฎหมาย ใหม่ขึ้นมา จากนั้นเวลส์ก็กล่าวถึงกฎหมายที่ได้ชำระใน พ.ศ. 2348 (ค.ศ. 1805) ว่ามีการจัดลักษณะ ต่างๆเข้าเป็นหมวดหมู่ตามลำดับ และได้แสดงทัศนะว่า กฎมณเฑียรบาลและกฎพระสงฆ์นั้น แตกต่างจากกฎหมายอื่นๆ มาก แต่ก็ได้ไม่ได้มีการอธิบายต่อไปว่าแตกต่างอย่างไร

สำหรับประเด็นที่น่าสนใจของเวลส์อยู่ที่การกล่าวถึงพระธรรมศาสตร์ที่เป็นต้นกำเนิดหนึ่ง ของกฎหมายไทยว่าได้รับอิทธิพลจากมอญ - พม่า ซึ่งแตกต่างจากแลงคาส์ที่อธิบายว่า พระธรรมศาสตร์ ของไทยได้มาจากมอญ แต่อย่างไรก็ตาม เวลส์ ก็ไม่กล้ายืนยันอย่างเต็มที่ถึงเรื่องดังกล่าวนัก เวลส์ อ้างว่าเป็นความคิดของผู้บางคน แต่ไม่ได้บอกว่าผู้รู้นั้นเป็นใคร อีกประเด็นหนึ่งที่เวลส์พยายาม วิเคราะห์เกี่ยวกับกฎหมายตราสามดวง ก็คือ วันเดือนปี ที่ปรากฏในบานแพนทของกฎหมายลักษณะ ต่างๆ โดยเวลส์เห็นว่าพระอัยการที่บานแพนทอ้างวันเดือนปีในคริสต์ศตวรรษที่ 14 นั้นเชื่อถือ

^๑ควอริช เวลส์, การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ, แปลโดย กาญจนี สมเกียรติกุล และอุพา ชุมจันทร์ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2519).

ไม่ได้ เช่น พระโอยการลักษณะรับฟ้อง พระโอยการลักษณะผิวเมียบ พระโอยการลักษณะพยาน และพระโอยการอาญาหลวง เหตุผลที่ทำให้เชื่อถือไม่ได้ก็คือ ในบานแผนกของพระอัยการเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า ระดับการบริหารเฉพาะด้าน และชนชั้นขุนนางได้พัฒนาในระดับที่สูงขึ้นแล้ว ในช่วงเวลาที่ประกาศใช้กฎหมายนั้น แต่ว่าตามหลักฐานแล้ว การจัดองค์กรทางสังคมชั้นสูงนั้น เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ ไม่สอดคล้องกับบานแผนกกฎหมาย ที่อ้างวันเดือนปีในคริสต์ศตวรรษที่ 14 ส่วนกฎหมายที่มีวันเดือนปีประกาศใช้ถูกต้อง คือ พระโอยการ ตำแหน่งนาพลเรือน และพระโอยการนาทหารหัวเมือง ความถูกต้องดังกล่าวนี้มาจากหลักฐาน สนับสนุนในข้อความพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งได้ระบุถึงการปฏิรูปของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไว้ และการมีประกาศกฤษฎาธิยบาลในปี พ.ศ. 2001 (ค.ศ.1458) (การอ้าง กฤษฎาธิยบาลว่าออกในปี พ.ศ. 2001 (ค.ศ. 1458) ขณะที่บานแผนกระบุว่าเป็นจุลศักราช 720 (พ.ศ. 1901/ค.ศ.1358) แสดงให้เห็นว่า เวลส์ ไม่เชื่อศักราชที่ปรากฏในบานแผนกของกฤษฎาธิยบาล) อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานของเวลส์เกี่ยวกับความถูกต้องวันเดือนปี ถือว่ายังเป็นประเด็นที่มีปัญหา อยู่ในหมู่นักวิชาการ เนื่องจากข้อมูลหลักฐานที่เวลส์นำมาใช้อธิบายนั้นยังไม่มี ความกระจ่างชัด และ ใช้การตีความจากบริบทประวัติศาสตร์มากกว่าพิจารณาไปที่พระนามกษัตริย์ นามพระที่นั่ง และการตรวจสอบปีนักษัตร

2. กลุ่มงานที่ศึกษากฎหมายตราสามดวง

กฎหมายตราสามดวงเป็นคำรวมสำหรับเรียก (กฎหมาย) พระอัยการ พระราชกำหนด กฎต่าง ๆ ที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (กฎพระสงฆ์ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนดใหม่) ดังนั้น กลุ่มงานที่ศึกษากฎหมายตราสามดวง ในที่นี้จึงค่อนข้างมีความหลากหลาย บางส่วนมีความเกี่ยวข้องกับกฤษฎาธิยบาล บางส่วนมิได้ เกี่ยวข้องแต่ก็ให้วิธีการ แนวทางการศึกษาที่สามารถนำประยุกต์ใช้กับการศึกษากฤษฎาธิยบาลได้ บางส่วนให้ภาพรวมของสังคมอันเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่กฤษฎาธิยบาลบังคับใช้

2.1 งานศึกษากฎหมายตราสามดวงแต่เกี่ยวข้องและนำมาใช้อธิบายกฤษฎาธิยบาลได้ ประกอบด้วย

2.1.1 งานที่ศึกษาโครงสร้างของกฎหมายตราสามดวง

งานในกลุ่มนี้จะเป็นการศึกษาโครงสร้างของกฎหมายตราสามดวง ตามทัศนะของนักกฎหมาย ซึ่งในการศึกษาดังกล่าวนั้น ได้มีการพูดถึงกฤษฎาธิยบาลไว้ด้วย

งานในกลุ่มนี้ประกอบด้วยงานของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เรื่อง 'กฎหมายสมัยอยุธยา' ในงานศึกษานี้ ม.ร.ว. เสนีย์ได้แบ่งเนื้อหาของกฎหมายอยุธยา (กฎหมายตราสามดวง) ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. กฎหมายสารบัญญัติ ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ระหว่างบุคคลในเรื่องต่างๆ เนื่องจากกฎหมายโบราณไม่มีการแยกเป็นคดีแพ่งและคดีอาญา จึงกล่าวรวมถึงการประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียงและทรัพย์สินทางอาญาและทางแพ่งรวมกันไปเป็นมูลละเมิด และมูลกรณีอื่นๆ โดยยึดหลักกฎหมายปัจจุบันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 ถึง บรรพ 6 คือ ลักษณะบุคคล ลักษณะหนี้ เอกเทศสัญญา ทรัพย์ ครอบครัว และมรดกเป็นแนวทาง ดังนี้
 - มูลละเมิด ได้แก่ พระไอยการพรมศักดิ์ พระไอยการลักษณะลักพาลูกเมีย ผู้คนท่าน พระไอยการลักษณะวิวาทตีต่อกัน พระไอยการลักษณะโจร และพระไอยการการเบียดเสียด
 - ลักษณะบุคคล ได้แก่ พระไอยการลักษณะทาส
 - สัญญา ได้แก่ พระไอยการลักษณะกู้หนี้ และพระไอยการลักษณะเบียดเสียด
 - ทรัพย์ ได้แก่ พระไอยการลักษณะเบียดเสียด
 - ครอบครัว ได้แก่ พระไอยการลักษณะผัวเมีย
 - มรดก ได้แก่ พระไอยการลักษณะมรดก
2. กฎหมายวิธีสบัญญัติ คือ กฎหมายเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางศาล และวิธีพิจารณาความในศาลสมัยอยุธยา ได้แก่ พระธรรมนูญ พระไอยการลักษณะรับฟ้อง พระไอยการลักษณะพยาน พิสูจน์ค้ำน้ำลุยเพลิง พระไอยการลักษณะตระลาการ และพระไอยการลักษณะอุธร
3. กฎหมายปกครอง ได้แก่ พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน พระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง พระไอยการบานแพนง พระไอยการอาชญาหลวงและอาชญาราษฎร์ และกฎหมายเทียรบาล

จะเห็นได้ว่า ม.ร.ว. เสนีย์ จัดให้กฎหมายเทียรบาลเป็นกฎหมายปกครอง เนื่องจากเห็นว่าเป็นกฎหมายรักษาความปลอดภัยในพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนระเบียบการเข้าเฝ้า และพระราชกิจส่วนพระองค์ กฎหมายเทียรบาลในทัศนะของ ม.ร.ว. เสนีย์ ยังเป็นกฎหมายที่มีลักษณะคล้ายรัฐธรรมนูญด้วย อย่างไรก็ตามในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้มีการกล่าวถึงเนื้อหาของกฎหมายเทียรบาลไว้บ้าง แต่เป็นการกล่าวถึงในลักษณะผิวเผิน การวิเคราะห์เรื่องราวต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระเบียบการตามเสด็จโดยทางชลมารค การออกศึกสงคราม ก็เป็นการวิเคราะห์และอธิบายตามตัวอักษรที่ปรากฏในคัมภีร์เท่านั้น ไม่มีการอธิบายความเชื่อมโยงเพื่อให้เห็นภาพประวัติศาสตร์อยุธยาเท่าที่ควร แม้ว่าผู้เขียนเองจะได้กล่าวไว้ว่ากฎหมายเทียรบาลนั้นได้วาดภาพชีวิตในวังสมัยนั้นให้เห็นอย่างน่าสนใจก็ตามที

ส่วนงานของ กฤษฎา บุญสมิต เรื่อง โครงสร้างและอัตรสารของ กฎหมายตราสามดวง⁸ ก็มีลักษณะใกล้เคียงกับงานศึกษาของ ม.ร.ว. เสนีย์ โดยผู้เขียนได้แบ่ง กฎหมายตราสามดวงออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่

กลุ่มที่ 1 เหตุผลในการออกกฎหมายและหลักพระธรรมศาสตร์ ได้แก่ ประกาศพระราชปรารภ พระราชศาสตร์ และหลักอินทภาษ

กลุ่มที่ 2 กฎหมายปกครอง ได้แก่ กฎมณเฑียรบาล พระโอยการตำแหน่ง นาพลเรือน พระโอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง พระโอยการบานแผนก และพระโอยการกระบดศึก

กลุ่มที่ 3 กฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความในศาลต่าง ๆ หรือ กฎหมาย วิธีสบัญญัติ ได้แก่ พระธรรมนูญ พระโอยการลักษณะรับฟ้อง พระโอยการลักษณะพยาน พิสูจน์ คำนำอุบายเพลิง พระโอยการลักษณะตระลาการและพระโอยการลักษณะอุทร

กลุ่มที่ 4 กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลทั้งในทางแพ่งและ ทางอาญา หรือกฎหมายสารบัญญัติ ได้แก่ พระโอยการพรมศักดิ์ พระโอยการลักษณะหัวเมีย พระโอยการลักษณะทาส พระโอยการลักษณะลักพาผู้คนลูกเมียท่าน พระโอยการลักษณะมรดก พระโอยการลักษณะกู้หนี้ พระโอยการลักษณะเบ็ดเสร็จ พระโอยการลักษณะวิวาทคดีดำเนิน พระโอยการลักษณะโจร พระโอยการอาชญาหลวงและพระโอยการอาชญาราชฎร์

กลุ่มที่ 5 กฎหมายพิเศษเฉพาะเรื่อง คือ กฎพระสงฆ์ กฎ 36 ข้อ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนดเก่า และพระราชกำหนดใหม่

จะเห็นว่าการแบ่งโครงสร้างกฎหมายตราสามดวงของกฤษฎา มีลักษณะ คล้ายคลึงกับงาน ม.ร.ว. เสนีย์ เพียงแต่งานของกฤษฎาจะแจกกฎหมายตราสามดวงออกเป็นกลุ่มย่อย มากกว่า และมีพระอัยการบางลักษณะที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มย่อยต่างออกไปจากงาน ม.ร.ว. เสนีย์ เช่น ในกลุ่มกฎหมายปกครอง งานของกฤษฎาจะตัดพระโอยการอาชญาหลวง พระโอยการอาชญาราชฎร์ ออกไปอยู่ในกลุ่มกฎหมายสารบัญญัติ และเพิ่มเติมพระโอยการกระบดศึกเข้ามาแทน โดยเห็นว่า มาตราการลงโทษที่รุนแรงในพระอัยการนี้เป็นความพยายามของกษัตริย์ที่จะปกป้องราชบัลลังก์ และขู่ปรามมิให้ผู้ใดมีใจกำเริบคิดร้ายต่อพระองค์

อย่างไรก็ตามในทัศนะของกฤษฎา กฎมณเฑียรบาลถือเป็นกฎหมายปกครอง เช่นเดียวกับ ม.ร.ว. เสนีย์ แต่เหตุผลที่ไม่ถึงจัดเป็นกฎหมายปกครองนั้นไม่ได้กล่าวไว้ นอกจากนี้ กฤษฎายังเห็นว่า การศึกษากฎมณเฑียรบาลจะทำให้ทราบเรื่องราวต่างๆ อีกมากมาย เช่น การปกครอง

⁸กฤษฎา บุญสมิต, “โครงสร้างและอัตรสารของกฎหมายตราสามดวง,” ใน เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการและการอบรมครูสอนตั้งคมศึกษาและภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา เรื่อง กฎหมายตราสามดวง : แว่นส่องสังคมไทย, 7-8 มีนาคม 2546 ณ โรงแรมศรีนคร กรุงเทพมหานคร, เอกสารลำดับที่ 4.

ในราชสำนัก ลำดับชั้นและเครื่องอิสริยยศของเจ้านาย เชื้อพระวงศ์ การประกอบพระราชานุกิจประจำวันของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

2.1.2 งานที่สามารถนำวิธีการและแนวทางการศึกษามาใช้อธิบายกฎหมายเทียบบาล

สำหรับงานชิ้นแรกในกลุ่มนี้ คือ บทความของ ไมเคิล วิกเกอร์ (Michael Vickery) เรื่อง *The Constitution of Ayutthaya an investigation into the Three Seals Code*⁹ สำหรับจุดประสงค์ของงานศึกษาเรื่องนี้ วิกเกอร์ ได้กล่าวไว้ในส่วนแรกของบทความ คือ เพื่อกำหนดวัน เดือน ปีที่ถูกต้องของกฎหมายตราสามดวง^{*} และการทำความเข้าใจธรรมเนียม (รูปแบบการปกครอง) ของอยุธยาซึ่งก็คือโครงสร้างของรัฐที่อยู่ในกฎหมาย รวมทั้งเพื่อตรวจสอบหลักฐานต่างๆ ทั้งในเรื่องโครงสร้างและภาษาในกฎหมาย และจุดประสงค์อีกประการหนึ่งก็คือ การแก้ไขข้อผิดพลาดในงานของ ควอริช เวลส์ (Quaritch Wales) เรื่อง *Ancient Siamese Government and Administration* ที่นักประวัติศาสตร์ซึ่งศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาและรัตนโกสินทร์ นำมาใช้อ้างอิงต่อๆ มา แม้ว่าบทความเรื่องนี้ส่วนหนึ่งจะเป็นการวิพากษ์และชี้ให้เห็นข้อผิดพลาดของเวลส์ แต่วิธีการอธิบาย วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลที่น่าจะถูกต้องในทัศนะของวิกเกอร์ โดยใช้หลักฐานกฎหมายถือเป็นวิธีการที่มีประโยชน์ และน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ประเด็นเรื่อง วัน เดือน ปีที่ถูกต้อง วิธีการตรวจสอบของวิกเกอร์นั้น ใช้วิธีการตรวจสอบบานแผนก คู่ศักราช พระนามกษัตริย์ ควบคู่ไปกับการพิจารณาสาระของกฎหมายที่อาจเป็นการแทรกเข้ามาอย่างผิดยุคผิดสมัย ในส่วนของการพิสูจน์ศักราช วิกเกอร์ได้อธิบายว่า ศักราชที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงนั้นมีทั้งมหาศักราช จุลศักราช พุทธศักราช ศักราชเหล่านี้จะใช้อ้างอิงในช่วงเวลาที่ต่างกัน ถ้ามีการใช้ศักราชผิดช่วงเวลาก็แสดงว่ามีแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายในภายหลัง เช่น เมื่อพิจารณาพระนามกษัตริย์ในบานแผนกปรากฏว่าอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 แต่ศักราชที่ใช้กลับเป็นพุทธศักราช ลักษณะเช่นนี้ถือเป็นการผิดฝาผิดตัว ส่วนการพิสูจน์พระนามกษัตริย์ วิกเกอร์ก็ใช้การตรวจสอบกับหลักฐานร่วมสมัยคือจารึก ถ้าสอดคล้องต้องกันกับช่วงเวลาที่เหมาะสมก็แสดงว่าบานแผนกของกฎหมายนั้นควรจะออกในช่วงรัชกาลกษัตริย์องค์นั้น (ช่วงเวลาครองราชย์) และถ้าในบานแผนกศักราชกับพระนามกษัตริย์ไม่ต้องตรงกันก็จะต้องทำการตรวจสอบ

⁹Michael Vickery, "The constitution of Ayutthaya an investigation into the Three Seals Code," in *Thai Law : Buddhist Law essays on the legal history of Thailand, Laos, and Burma*, ed. Andrew Huxley (Bangkok: White Orchid Press, 1996), pp. 133-210.

*งานศึกษาของวิกเกอร์ที่ศึกษาตรวจสอบเกี่ยวกับ วัน เดือน ปี และพระนามกษัตริย์ ยังมีอีก 1 บทความคือ *Prolegomena to methods for using the Ayutthayan Laws as historical source material* สาระของบทความนี้จะนำไปศึกษาไว้ในส่วนที่ 3 ของการทบทวนวรรณกรรม

ต่อไป อย่างไรก็ตามวิกเกอร์ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่ากฎหมายหลายลักษณะวัน เดือน ปี ศักราช และพระนามกษัตริย์ไม่ตรงกัน สาเหตุมาจากการแทรกแซงแก้ไขกฎหมายให้ดูเก่าขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น การแก้ไขนี้อาจมีขึ้นในช่วงต้นรัตนโกสินทร์หรือในช่วงที่มีการชำระกฎหมายนั่นเอง การพิสูจน์วัน เดือน ปีของวิกเกอร์ ได้มีการพูดถึงกฎหมายเทียบบาลไว้เช่นกัน แต่รายละเอียดในเรื่องนี้จะนำไปรวมกับส่วนที่ 3 ของการทบทวนวรรณกรรมที่ว่าด้วยเรื่อง การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของปีศักราชที่ปรากฏในกฎหมายเทียบบาล

สำหรับประเด็นเรื่องการบริหารราชการของอยุธยา วิกเกอร์ได้แสดงทัศนะว่าไม่เห็นด้วยกับคำอธิบายของเวลส์ที่กล่าวว่า การบริหารราชการของอยุธยาภายใต้พระมหากษัตริย์ลงมานั้น แบ่งออกเป็นอัครมหาเสนาบดีฝ่ายทหารและพลเรือน ภายใต้ฝ่ายพลเรือนมีจตุสดมภ์ ขณะที่ภายใต้ฝ่ายทหารมีจตุรงค์ และทหารนั้นก็เป็นที่ทหารอาชีพ อีกทั้งการตั้งอัครมหาเสนาบดีนั้นเกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพื่อหาคำอธิบายที่สอดคล้องกับยุคสมัย วิกเกอร์ได้นำพระโอบการตำแหน่งนาพลเรือน พระโอบการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง มาศึกษาและตรวจสอบกับเอกสารร่วมสมัยของต่างชาติ เช่น ฟาน ฟลิต ลา ลูแบร์ เพื่อพิจารณาว่าภาพการบริหารราชการที่ปรากฏในกฎหมายนั้นน่าจะอยู่ในช่วงสมัยไหน และมีลักษณะเช่นไร (วิธีการนี้คือ การตรวจสอบสาระของกฎหมาย นั่นเอง) จากการศึกษาของวิกเกอร์พร้อมทั้งการกลับไปอ่านพระราชพงสาวดารซ้ำ เพื่อทำความเข้าใจความหมายของคำต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระราชพงสาวดาร วิกเกอร์ก็ได้ข้อสรุปว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไม่ได้ทำอะไรใหม่ พระองค์เพียงยกฐานะขุนนางจากขุนให้เป็นพระ และพระราชทานราชทินนามหรือตำแหน่งใหม่ให้ ส่วนในพระโอบการตำแหน่งนาพลเรือนก็แสดงให้เห็นว่า ตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีนั้นเป็นของวังกับฝ่ายมหาดไทยไม่ใช่กลาโหม ส่วนที่กลาโหมขึ้นมามีความสำคัญนั้นเกิดขึ้นในช่วงสมัยหลัง ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางการเมืองการปกครองอยุธยา

ข้อวิพากษ์เวลส์อีกประการหนึ่งของวิกเกอร์ คือ เรื่องการอธิบายว่าการบริหารราชการของไทยได้อิทธิพลมาจากอินเดีย โดยนำมาปรับเปลี่ยนให้เป็นลักษณะของตัวเอง และบางส่วนมาจากเขมร เช่น คำศัพท์เกี่ยวกับยศ วิกเกอร์ไม่เห็นด้วยกับคำอธิบายนี้ โดยชี้ให้เห็นว่า เมื่อตรวจสอบจารึกเขมรแล้วไม่พบยศแบบที่มีในกฎหมายตราสามดวง ส่วนคำภาษาเขมรในกฎหมายตราสามดวงนั้น เป็นเรื่องของการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 15 วิกเกอร์ เห็นว่าระบบบางอย่างที่พบในระบบราชการ เช่น ระบบ numerical ranking หรือระบบศักดินา นั้นไม่พบในเขมร แต่กลับไปพบในกลุ่มไทดำ ไทขาว ที่อยู่ทางตอนเหนือของเวียดนาม ลาว และตอนใต้ของจีน และวิกเกอร์ เชื่อว่า โครงสร้างดั้งเดิมของรัฐส่วนกลางในรัฐไท/ไทยยุคต้นรวมทั้งที่อนุมานจากตัวบทกฎหมาย เป็นสิ่งที่พบได้ในโครงสร้างรัฐของจีน ซึ่งอาจย้อนหลังไปถึง

สมัยอื่น แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็ได้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างที่รับมาจากจีนเพื่อให้เหมาะสมกับโครงสร้างสังคมของคนไทย หรือภายใต้อิทธิพลเพื่อนบ้านอื่น เช่น เขมร มอญ จะเห็นได้ว่าวิธีคิดวิเคราะห์ และการใช้หลักฐานต่างๆ ที่วิกเกอร์นำมาใช้เพื่อค้นคว้าไปถึงรากที่มาระบบการบริหารราชการเป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก

บทความอีกเรื่องที่ตั้งอยู่ในกลุ่มนี้ คือ บทความของ มานพ ถาวรวัฒน์สกุล เรื่อง การกำหนดอายุกฎหมายอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง¹⁰ บทความเรื่องนี้ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ตอน คือ ตอนแรก กฎหมายอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง ตอนที่ 2 การวิเคราะห์โครงสร้างทางกฎหมายของกฎหมายตราสามดวง ตอนที่ 3 บทวิเคราะห์ว่าด้วยแนวทางการศึกษากฎหมายตราสามดวง ตอนที่ 4 บทเสนอว่าด้วยขั้นตอน และวิธีการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบและกำหนดอายุของบทกฎหมาย ทั้ง 4 ตอนนี้ ตอนที่ 3 และ 4 อันเป็นการนำเสนอแนวทาง ขั้นตอนและวิธีการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบกฎหมายตราสามดวงถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด สามารถที่จะนำไปใช้ตรวจสอบศักราชและอายุกฎหมายเทียบราลได้

เนื้อหาตอนแรก เป็นการนำเสนอเพื่อชี้ให้เห็นว่า กฎหมายตราสามดวงที่ได้มีการชำระและรวบรวมขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้น ได้อาศัยบทกฎหมายต่างๆ ครั่งกรุงศรีอยุธยาเป็นพื้น หรืออีกนัยหนึ่ง เนื้อหาของกฎหมายตราสามดวงนั้นโดยมากแล้ว คือ กฎหมายเก่าครั้งอยุธยา ข้อเสนอสนับสนุนคำอธิบายดังกล่าวนี้มีอยู่ 4 ประการ คือ ประการแรก สังคมอยุธยาทั้งสังคม ต้นรัตนโกสินทร์ถือว่าเป็นสังคมเดียวกัน ทั้งนี้เพราะคนในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นคนร่วมสมัยเดียวกับปลายอยุธยา อีกทั้งสังคมในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้สืบทอดจารีตประเพณีวัฒนธรรมและการเมืองสืบต่อจากอยุธยาในเกือบทุกด้าน ดังนั้นบทบัญญัติกฎหมายครั้งกรุงศรีอยุธยาจึงควรที่จะตกทอดมาสู่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ด้วย เพราะกฎหมายเป็นสิ่งจำเป็นในการปกครอง ประการที่สอง การที่ระยะเวลาในการชำระกฎหมายสั้นมาก คือ 11 เดือน ทำให้การชำระกฎหมายคงทำได้เพียงบางส่วน ซึ่งไม่น่าจะทำให้ข้อความที่เป็นสาระสำคัญเปลี่ยนแปลงไปมากนัก ประการที่สาม การที่แนวคิดทางกฎหมายของไทยให้ความสำคัญกับพระธรรมศาสตร์ว่าเป็นกฎหมายที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

¹⁰มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, “การกำหนดอายุกฎหมายอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง,” ใน ความมยอกย้อนของอดีต : พิพิธนิพนธ์เชิดชูเกียรติพลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: เอกสารชุดครulong ไทยลำดับที่ 1, 2537), หน้า 169-227.

งานชำระกฎหมายตราสามดวง เริ่มเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2347 (ค.ศ. 1804) ฉบับที่เขียนเสร็จก่อนอาลักษณ์ได้ตรวจทานเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2347 (ค.ศ. 1804) คิดเป็นเวลาประมาณ 7 เดือน ฉบับเขียนครั้งสุดท้ายอาลักษณ์ตรวจทานในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2348 (ค.ศ. 1805) คิดเป็นเวลาไม่ถึง 11 เดือน หลังจากวันเริ่มงาน (ร.แสงกาต์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1, หน้า 22).

และไม่มีสิ้นสุด ดังนั้นการแก้ไขกฎหมายใดๆ ที่เกี่ยวกับพระธรรมศาสตร์จึงไม่อาจทำได้ ดังนั้นบทกฎหมายจึงไม่ใช่สิ่งที่แก้ไขได้ง่ายๆ ประการที่สี่ สาระโดยละเอียดในบทกฎหมาย เช่น การปรารภถึงกฎหมายเก่า ถ้อยสำนวนและศัพท์บางคำ แสดงให้เห็นถึงร่องรอยกฎหมายเก่าในบทกฎหมายที่ชำระในสมัยรัชกาลที่ 1

ตอนที่ 2 ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะทั่วไป หรือโครงสร้างร่วมของบทบัญญัติกฎหมาย โดยการพิจารณาจากระดับชั้นของการตั้งกฎหมาย และพิจารณาจากสถานะหรือศักดิ์ของบทบัญญัติว่าสูงหรือต่ำ ในการกล่าวถึงระดับชั้นของการตั้งกฎหมายผู้เขียนอธิบายว่ามี 3 ระดับ ในชั้นแรก ถือว่ากฎหมายนั้นคงสภาพเดิมเมื่อแรกตั้งอยู่มาก โดยมีวัน เดือน ปี และเหตุผลของการตั้งกฎหมายครบถ้วน ลำดับชั้นที่ 2 มีการชำระบทกฎหมายในขอบเขตที่จำกัด คือตัดทอนพระนามกษัตริย์และสาเหตุที่ทำให้มีการตรากฎหมายออกมาบังคับใช้ แต่ยังคงไว้ซึ่งปีศักราช วัน เดือน และปีนักษัตร ส่วนบทกฎหมายนั้นจะถูกย่อ่นย่อคงไว้แต่ใจความ ลำดับชั้นที่ 3 เป็นการชำระกฎหมาย และทำให้สภาพเดิมเมื่อแรกตั้งกฎหมายเปลี่ยนแปลงไปมากที่สุด ทั้งนี้เพราะให้ตัดทอนวัน เดือน ปี ในบทกฎหมายและพระนามกษัตริย์ที่ทรงตรากฎหมายบทนั้นๆ รวมตลอดถึงสาเหตุที่ทำให้มีการตั้งกฎหมายทิ้งไป พร้อมทั้งมีการย่อ่นย่อแก้ไขเพิ่มเติมในสาระของกฎหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่มีการชำระ แล้วทำการคัดเลือกบทกฎหมายเหล่านี้รวบรวมไว้ โดยแยกตามลักษณะของบทบัญญัติ แต่อย่างไรก็ตาม ได้มีการคงไว้เฉพาะบานแผนกหลักซึ่งปรากฏอยู่ในตอนต้นเรื่องของพระอัยการลักษณะต่างๆ จากวิธีการพิจารณาลำดับชั้นของกฎหมายซึ่งมานพอธิบายไว้นี้ เมื่อนำมาใช้พิจารณาคุณสมบัติครบถ้วนทำให้สันนิษฐานได้ว่ากฎหมายที่รวบรวมจัดอยู่ในลำดับชั้นที่ 3 ส่วนสถานะหรือศักดิ์ของกฎหมายนั้นแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือพระธรรมศาสตร์ และพระราชศาสตร์ กฎมณเฑียรบาลจะจัดอยู่ในสถานะพระราชศาสตร์ คือพระราชโองการ และพระราชวินิจฉัยของกษัตริย์ที่ปรับให้มีฐานะเทียบเท่าหรือเป็นส่วนหนึ่งของพระธรรมศาสตร์ ซึ่งมีสถานะต่ำกว่าพระธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นกฎหมายศักดิ์สิทธิ์

ตอนที่ 3 เป็นแนวทางการศึกษากฎหมายตราสามดวง ซึ่งผู้เขียนบทความได้นำมาใช้ในตอนี่ 4 สำหรับแนวทางการศึกษากฎหมายตราสามดวงผู้เขียนอธิบายว่า ได้มีการศึกษากันเป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ แนวทางการศึกษาวิเคราะห์กำหนดอายุของกฎหมายจากบานแผนกกฎหมาย โดยพิจารณาระบบศักราช พระนามกษัตริย์ที่ตรากฎหมาย และรายละเอียดอื่นๆ เช่น นามพระที่นั่งที่ปรากฏในบานแผนก ถ้าทั้งสามส่วนนี้มีความสอดคล้องกัน ก็เชื่อได้ว่าศักราชที่ตรวจสอบได้ในบานแผนกเป็นศักราชที่มีความถูกต้อง แนวทางที่ 2 เป็นการวิเคราะห์สาระในบทกฎหมายว่าถูกต้องตามยุคสมัยหรือไม่ (จะเห็นได้ว่าวิธีการของมานพนั้นคล้ายคลึงกับวิธีการของวิกเกอร์) อย่งไรก็ดี ผู้เขียนบทความเห็นว่า การศึกษาทั้ง 2 แนวทางควรดำเนินไปด้วยกัน

ตอนที่ 4 เป็นส่วนของบทเสนอว่าด้วยขั้นตอน และวิธีการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบ และกำหนดอายุของบทกฎหมาย ขั้นตอนดังกล่าวมีดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 เป็นการพิจารณาถึงรูปแบบ ของกฎหมายว่าได้มีการเปลี่ยนไปจากลักษณะดั้งเดิมมากน้อยเพียงไร ขั้นตอนที่ 2 เป็นการพิจารณา ตรวจสอบบานแพนงที่ปรากฏอยู่ในบทกฎหมาย ขั้นตอนที่ 3 เป็นแนวทางการวิเคราะห์ที่เน้นเฉพาะ สาระทางกฎหมาย ขั้นตอนที่ 4 เป็นการพิจารณาถึงสาระที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยที่ปรากฏอยู่เฉพาะ ในแต่ละบทบัญญัติ เช่น การแต่งกาย นามบุคคล นามสถานที่ ซึ่งการพิจารณาในส่วนนี้จะทำให้เห็น ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับยุคสมัยของบทบัญญัตินั้นๆ ได้บ้าง

จะเห็นได้ว่าข้อเสนอเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบอายุ บทกฎหมายที่มานพอธิบายไว้ในที่นี้ เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ และจะสามารถนำไปใช้ตรวจสอบอายุ กฎมณเฑียรบาลได้ต่อไป

2.2 กลุ่มงานที่นำกฎหมายตราสามดวงมาอธิบายสังคมไทย

งานในกลุ่มนี้สามารถแบ่งได้อีก 2 กลุ่มย่อย คือ

2.2.1 งานที่ศึกษากฎหมายตราสามดวงในภาพรวมแล้วนำมาตั้งประเด็นศึกษา งานศึกษาในกลุ่มนี้บางเรื่องมีการกล่าวถึงกฎมณเฑียรบาลอยู่บ้าง ขณะที่บางเรื่องอาจไม่ได้กล่าวถึงเลข งานศึกษาที่อยู่ในหัวข้อนี้ ประกอบไปด้วย

งานศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิง/สถานะของสตรีในกฎหมายตราสามดวง ได้แก่ งานของ หลุยส์ ดูปลาตร์ เรื่อง สถานะของผู้หญิงมีสามีในประเทศสยาม วิทยานิพนธ์ของ ลำพวรรณ น่วมบุญลือ เรื่อง สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และบทความ ของพรเพ็ญ อ้นตระกูล เรื่อง ผู้หญิงไทยในกฎหมายตราสามดวง : จากผู้หญิงเป็นใหญ่ถึงผู้หญิง เป็นควายผู้ชายเป็นคน¹¹ งานศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงทั้ง 3 เรื่องนี้ต่างมีจุดประสงค์ที่คล้ายคลึงกันคือ เพื่อพิจารณาสิทธิ หน้าที่ และสถานภาพของผู้หญิงในกฎหมาย โดยงานศึกษาของ หลุยส์ ดูปลาตร์ นั้น จะใช้กฎหมายตราสามดวงเป็นหลัก ส่วนงานของลำพวรรณ กฎหมายที่นำมาศึกษานั้นจะครอบคลุม ไปถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชบัญญัติอื่นๆ สำหรับผลการศึกษานั้น ลำพวรรณ และพรเพ็ญ ได้อธิบายให้เห็นว่า สถานะผู้หญิงในกฎหมายนั้นด้อยต่ำกว่าชายมาก ส่วน

¹¹ หลุยส์ ดูปลาตร์, สถานะของผู้หญิงมีสามีในประเทศสยาม, แปลโดย ไพโรจน์ กัมพูสิริ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533); ลำพวรรณ น่วมบุญลือ, "สิทธิและหน้าที่ของสตรี ตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์," วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519); พรเพ็ญ อ้นตระกูล, "ผู้หญิงไทยในกฎหมายตราสามดวง : จากผู้หญิง เป็นใหญ่ถึงผู้หญิงเป็นควายผู้ชายเป็นคน," วารสารอักษรศาสตร์ 33, 1 (มกราคม - มิถุนายน 2546) : 246-302.

คูปลาดร์ เห็นว่า สถานะของหญิงไทยตามกฎหมายนั้นดีกว่าผู้หญิงอีกหลายประเทศในเอเชีย หญิงที่ไม่มีสามีมีความสามารถในการใช้สิทธิอย่างเต็มที่ถึงสมรสแล้วสิทธินี้ก็ยังคงอยู่ ซึ่งต่างจากกฎหมายยุโรปหลายประเทศที่อำนาจของสามีจำกัดความสามารถของหญิงอย่างเห็นได้ชัด

การศึกษาเรื่องผู้หญิงในกฎหมายตราสามดวงนี้ พระอัยการที่นำมาใช้อธิบายเป็นหลัก คือ พระอัยการลักษณะผัวเมีย พระอัยการลักษณะมรดก พระอัยการลักษณะลักพา และพระอัยการลักษณะกัณฑ์ ส่วนการนำกฎหมายเทียบบาลมาอธิบายนั้นจะพบในงานของพรเพ็ญ แต่ก็เป็นเพียงการตั้งข้อสังเกตคร่าวๆว่า สตรีในวังไม่มีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองและสตรีชั้นสูงระดับพระมเหสีหรือชายา พระราชธิดา พระราชนัดดา และพระประยูรวงศ์ ไม่ค่อยมีกฎหมายเทียบบาลควบคุมมากเช่น คนธรรมดาที่เข้าไปทำงานในวัง การตั้งข้อสังเกตเป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่เป็นสิ่งที่น่าเสียสหายว่า การอธิบายดังกล่าวไม่ได้มีการนำบริบทประวัติศาสตร์ หรือนำหลักฐานร่วมสมัยอื่นๆมาช่วยอธิบายประกอบ การอธิบายดังกล่าวจึงเป็นการอธิบายจากตัวบทกฎหมายเท่านั้น

งานศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมไทยและรัฐไทยในกฎหมายตราสามดวง ได้แก่ งานของ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ เรื่อง สังคมไทยในกฎหมายตราสามดวง : โครงสร้างในกระดองกฎหมาย งานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เรื่อง รัฐไทยในกฎหมายตราสามดวง¹² บทความทั้ง 2 เรื่องนี้เป็นบทความขนาดสั้นประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย แม้ว่าบทความทั้ง 2 จะใช้กฎหมายตราสามดวงเป็นหลักฐานในการศึกษาเรื่องโครงสร้างสังคมและรัฐไทย แต่ผู้เขียนก็ได้พยายามชี้ให้เห็นข้อจำกัดในการนำกฎหมายตราสามดวงมาใช้ อีกทั้งยังแนะนำว่า การใช้กฎหมายตราสามดวงนั้นควรใช้ควบคู่กับเอกสารอื่นๆ สำหรับงานของ ม.ร.ว.อคิน นั้น จะมองสังคมไทยที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงในเรื่อง การแบ่งกลุ่มคนออกเป็นกลุ่มเจ้า ขุนนาง ไพร่ ทาส และเรื่องระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ในโครงสร้างสังคมไทย ซึ่งคำอธิบายในประเด็นเหล่านี้จะสัมพันธ์กับงาน เรื่อง สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416 ที่ ม.ร.ว.อคิน ได้เคยศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ ส่วนงานของเสกสรรค์ จะนำกฎหมายตราสามดวงมาพิจารณา รัฐไทยใน 3 ประเด็น คือ การจัดตั้งรัฐศักดินา ระบบไพร่ และเศรษฐกิจไทยในยุคก่อนทุนนิยม

การนำกฎหมายตราสามดวงมาเป็นกรอบในการศึกษาโครงสร้างสังคมไทยและรัฐไทยของ ม.ร.ว.อคินและเสกสรรค์ในบทความนี้ จะมุ่งเน้นไปที่การใช้พระราชกำหนดเก่า

¹²ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์, “สังคมไทยในกฎหมายตราสามดวง : โครงสร้างในกระดองกฎหมาย,” ใน กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535), หน้า 43-58; เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “รัฐไทยในกฎหมายตราสามดวง,” ใน กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย, หน้า 73-83.

พระราชกำหนดใหม่ พระโยการตำแหน่งนาพลเรือนและนาทหารหัวเมือง พระโยการเบ็ดเสร็จ พระโยการบานแผนก และพระโยการอาญาหลวง เป็นหลัก ส่วนการนำกฎหมายเทียรบาลมาใช้ อธิบายนั้นมีน้อยมาก ทั้งๆ ที่กฎหมายเทียรบาลนั้นสามารถนำมาศึกษาเพื่อให้เห็นภาพสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นได้ระดับหนึ่ง

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในสังคมไทย ได้แก่ บทความของ ศรีศักร วัลลิโภดม เรื่อง กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย¹³ ใน เอกสารประกอบการสัมมนา กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย บทความนี้เป็นการพิจารณาเนื้อหาสาระของกฎหมายตราสามดวงว่าสะท้อนความเชื่อด้านใดออกมาบ้าง ซึ่งความเชื่อนานาประการนั้นอาจทำให้เกิดความเข้าใจถึง ประวัติความเป็นมาของกฎหมาย ศาสนา สถาบันกษัตริย์ และพัฒนาการของบ้านเมืองทางสังคม และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี สำหรับการศึกษาเรื่องความเชื่อในที่นี้จะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน ตามลักษณะของกฎหมาย คือ พระธรรมศาสตร์และพระราชศาสตร์

พระธรรมศาสตร์ในฐานะที่เป็นแม่บททางกฎหมาย และมีลักษณะหยุดนิ่งค่อนข้างตายตัว จะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องไตรภูมิทางพระพุทธศาสนา อันเป็นเรื่องของจักรวาล คติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เป็นพระสมมติราชที่ไม่ใช่เทวราชหรือเทวราชาแบบลัทธิการปกครองของกัมพูชาสมัยเมืองพระนคร

พระราชศาสตร์มีลักษณะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติม เพราะเป็นเรื่องของอรรถคดีที่ใช้ในการตัดสินคดีความ ศรีศักรอธิบายว่ากฎหมายที่ถือเป็นพระราชศาสตร์และสะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อที่ชัดเจนนั้นมีอยู่หลายพระอัยการด้วยกัน ทั้งนี้รวมถึงกฎหมายเทียรบาลด้วย ความเชื่อที่ปรากฏในกฎหมายเหล่านี้ประกอบไปด้วย ความเชื่อในเรื่องจักรวาล ความเชื่อในเรื่องผีที่เป็นพื้นเมืองหรือท้องถิ่น ความเชื่อเรื่องโชคลาง สิ่งอัปมงคลและเสนียดจัญไร สำหรับกฎหมายเทียรบาล ศรีศักรได้หยิบยกเรื่องพระราชพิธีต่างๆ มาศึกษาและวิเคราะห์ พร้อมทั้งอธิบายว่าพระราชพิธีในกฎหมายเทียรบาลนั้นเป็นเรื่องไสยศาสตร์ เพื่อทำให้เกิดความเชื่อความศรัทธาสิทธิ์ในการยกระดับฐานะของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ให้สูงส่งในสายตาประชาชน และเพื่อทำให้เกิดขวัญแก่ผู้คนในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ ความในบางมาตราของกฎหมายเทียรบาลก็สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องความสำคัญของพระราชวัง ความเชื่อเรื่องสิ่งอัปมงคลที่ต้องอาศัยพิธีทางศาสนาและไสยศาสตร์เพื่อปิดเป่าไปให้พ้น

¹³ ศรีศักร วัลลิโภดม, “กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย,” ใน กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย, หน้า 91-113.

ความเชื่อที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาลเหล่านี้ ถือเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นความเชื่อที่เกี่ยวพันกับสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นประเด็นหลักประเด็นหนึ่งที่จะศึกษาในวิทยานิพนธ์

งานที่นำกฎหมายตราสามดวงมาอธิบายสังคมไทยในภาพรวม ได้แก่ บทความของโยเนะโอ อิชิอิ เรื่อง พระธรรมนูญไทย¹⁴ แปลเป็นภาษาไทย โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ บทความนี้ค้นฉบับดั้งเดิมเขียนเป็นภาษาอังกฤษในชื่อ The Thai Thammasat (with a note on the Lao texts) ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือ เรื่อง Laws of South - East Asia Volume I : The Pre - Modern Texts ที่มี M.B. Hooker เป็นบรรณาธิการ ในการแปลบทความเพื่อประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องกฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทยครั้งนี้ นิธิไม่ได้แปลส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายลาวไว้

แม้ว่าบทความนี้จะชื่อพระธรรมนูญไทย แต่เนื้อความมีการกล่าวถึงพระธรรมนูญไว้ค่อนข้างน้อยมาก นั่นคือจะอยู่ในบทสรุป และเนื้อหาที่กล่าวถึงพระธรรมนูญก็ค่อนข้างไปในทางเดียวหรือสอดคล้องกับคำอธิบายของ ร. แลงการ์ด ส่วนเนื้อหาหลักของบทความจะเป็นการนำสาระของพระอัยการลักษณะต่าง ๆ ในกฎหมายตราสามดวงมาศึกษาอย่างค่อนข้างละเอียดและตั้งเป็นประเด็นต่างๆ สำหรับการนำกฎหมายตราสามดวงมาศึกษาในที่นี้ อิชิอิ จะใช้วิธีแบ่งเนื้อหาของกฎหมายออกเป็นกฎหมายมหาชน และกฎหมายเอกชน ซึ่งเป็นวิธีการพิจารณาเนื้อหากฎหมายตามแนวทางเดียวกับ ร. แลงการ์ด

ในส่วนของกฎหมายมหาชน อิชิอิ ได้ตั้งประเด็นศึกษาไว้ 4 ประเด็นย่อย การอธิบายในแต่ละประเด็นดังกล่าวจะมีการนำพระอัยการลักษณะต่างๆ มาช่วยอธิบาย ประเด็นแรกจะเป็นการอธิบายถึงรากฐานอาชญาสิทธิ์ของตัวบทกฎหมาย อิชิอิ อธิบายว่ารากฐานของอาชญาสิทธิ์ของตัวบทกฎหมายนั้นจะพบอยู่ในพระธรรมนูญ ประเด็นที่สอง เป็นเรื่อง พระมหากษัตริย์ระบบราชการและการบริหาร การอธิบายประเด็นเหล่านี้ อิชิอิอาศัยเนื้อความจากกฎหมายเทียรบาล พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน ประเด็นที่สาม ความสงบเรียบร้อยของสังคม - อาชญากรรมและทัณฑ์ อธิบายโดยใช้พระไอยการลักษณะวิเวทาคดี พระไอยการบานแผนก พระไอยการอาญาหลวง และพระไอยการลักษณะโจร ส่วนประเด็นสุดท้ายเรื่องกระบวนการพิจารณาความใช้พระไอยการลักษณะพระธรรมนูญ พระไอยการลักษณะรับฟ้อง พระไอยการลักษณะพยาน พระไอยการอาญาหลวง พระไอยการลักษณะโจร พระไอยการตระลาการ และพิธีสูทค้ำน้ำพิธีสูทลุลยเพลิง มาอธิบาย

กฎหมายเอกชน การอธิบายก็เป็นไปในลักษณะเดียวกัน ประเด็นที่ตั้งขึ้นศึกษาก็เช่น สถานภาพ : ประเภทของประชาชนทางกฎหมาย การสมรส และการหย่าร้าง มรดก เป็นต้น

¹⁴คำว่า “พระธรรมนูญ” ในที่นี้เขียนโดยใช้อักษรวิจิตรตามที่ปรากฏในเอกสารกฎหมายตราสามดวง

¹⁴โยเนะโอ อิชิอิ, “พระธรรมนูญไทย,” ใน กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย, หน้า 9-42.

สำหรับประเด็นเรื่อง พระธรรมสภาไทย เป็นการอธิบายเกี่ยวกับที่มา ซึ่ง อิชิตี ก็เห็นด้วยกับ ร.แสงกาต์ ว่ากฎหมายตราสามดวงไม่ได้มาจากกฎหมายฮินดูโดยตรง เมื่อเป็น เช่นนี้จึงไม่น่าจะมีการนำพระธรรมศาสตร์ของฮินดูเข้าสู่สยามโดยตรงด้วย แต่กฎหมายที่เกิดขึ้นนั้น เป็นผลมาจากการยืมทางวัฒนธรรมจากประเทศพุทธเถรวาทด้วยกัน คือ พม่า หรือรามัญ อันเป็น ดินแดนของมอญ อย่างไรก็ตาม ในการอธิบายของอิชิตีชี้ว่า พระธรรมศาสตร์เป็นรากฐานอาชญาสิทธิ์ ของตัวบทกฎหมายนั้น คูเหมือนอิชิตี จะไม่ได้ตั้งข้อสังเกตหรือไม่มีคำอธิบายเกี่ยวกับตัวบท กฎหมายที่ไม่ได้มีการอ้างอิงพระธรรมศาสตร์ว่าลักษณะเช่นนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งหนึ่งในตัวบท กฎหมายที่ไม่ได้อ้างอิงพระธรรมศาสตร์เป็นที่มาของอาชญาสิทธิ์ก็คือกฎหมายกบฏ

งานที่ศึกษาสังคมไทยจากบทลงโทษในกฎหมายตราสามดวง ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ มานิตา ปิยะสิงห์ เรื่อง ศึกษาลักษณะสังคมไทย : วิเคราะห์จากบทลงโทษในกฎหมาย ตราสามดวง¹⁵ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นอีกความพยายามหนึ่งที่จะนำเนื้อหาสาระของกฎหมาย ตราสามดวงมาศึกษา จุดเด่นของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้อยู่ที่การเลือกที่จะนำเฉพาะส่วนที่ว่าด้วย บทลงโทษในกฎหมายมาพิจารณา และวิเคราะห์ว่าบทลงโทษนั้นสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในยุค สมัยที่กฎหมายนั้นบังคับใช้อยู่อย่างไร สำหรับสังคมในที่นี้ คือ ตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมาถึงสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือก่อนการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในสมัยรัชกาลที่ 5

ผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ มานิตาเห็นว่ากฎหมายตราสามดวงสะท้อน ให้เห็นสังคมไทยใน 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก ความคิดและความเชื่อในเรื่องทางพุทธศาสนา และ ความเชื่อทางไสยศาสตร์และภูติผีปีศาจ ลักษณะที่สอง สะท้อนให้เห็นโครงสร้างของสังคมไทย ซึ่งมีการแบ่งชนชั้น และลักษณะที่สาม สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของคนในสังคม กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และขุนนาง ความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับมูลนาย

สำหรับบทความเรื่องสุดท้ายในกลุ่มงานศึกษานี้ คือ บทความของพรเพ็ญ อันตระกุล เรื่อง กฎหมายตราสามดวง : ข้อสังเกตเรื่องอักขรวิธี¹⁶ ซึ่งเป็นบทความในงานสัมมนา กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย แม้ว่าชื่อบทความและประเด็นหลักในการศึกษาจะมุ่งเน้นไป

¹⁵มานิตา ปิยะสิงห์, “ศึกษาลักษณะสังคมไทย : วิเคราะห์จากบทลงโทษในกฎหมายตราสามดวง,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศิลปากร, 2521).

¹⁶พรเพ็ญ อันตระกุล, “กฎหมายตราสามดวง : ข้อสังเกตเรื่องอักขรวิธี,” ใน กฎหมายตราสามดวง กับสังคมไทย, หน้า 119-133.

ที่เรื่องอักษรวิจิ การสะกดตัวอักษร การสะกดคำในกฎหมายตราสามดวงที่มีการพัฒนาไปตามอิทธิพลของภาษาต่างๆที่เข้ามาในดินแดนประเทศไทย แต่ข้อสังเกตหลายประการของพรเพ็ญในการมองเข้าไปยัง “เนื้อใน” ของกฎหมายตราสามดวง เพื่อทำความเข้าใจลงไปยังพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมก่อนที่จะถูกประเพณีด้วยอิทธิพลพราหมณ์ - ฮินดู ถือว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง นั่นคือ พรเพ็ญกำลังจะบอกว่า พระราชพิธีบางประการที่คิดกันว่าเป็นอิทธิพลพราหมณ์ - ฮินดูนั้น แท้จริงแล้วมีรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้น เมื่อรับอิทธิพลวัฒนธรรมภายนอกที่มีความเคร่งขรึมอลังการเข้ามาเคลือบจึงทำให้พระราชพิธีนั้นๆเป็นที่ยอมรับ ทั้งจากคนพื้นเมืองและผู้นำไปในที่สุด ตัวอย่างเช่น การค้ำน้ำพิพัฒน์และพิธีแข่งน้ำ อาจมีจุดเริ่มต้นจากพื้นฐานประเพณีเก่าแก่ในหมู่บ้าน คือ การค้ำน้ำร่วมสาบาน เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างกัน ต่อมาเมื่ออำนาจผู้นำแผ่ขยายขอบเขตออกไปเป็นเมืองเป็นอาณาจักร พร้อมกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เข้าไปสัมพันธ์กับสังคัมมอญ เขมร อันมีวัฒนธรรมเหนือชั้นกว่าโดยการถ่ายทอดมาจากอินเดีย ผู้นำของสังคัมไทยจึงหยิบวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนออกมา “อาบนํ้า” แล้ว “ประเพณี” (แขก) มอญ เขมร เข้าไป การค้ำน้ำร่วมสาบานในหมู่บ้านอาจกลายเป็น พระราชพิธีค้ำน้ำพิพัฒน์ สัจจาไป

2.2.2 งานศึกษากฎหมายตราสามดวงเป็นรายพระอัยการเพื่อพิจารณาว่างานนั้นสะท้อนภาพสังคมอย่างไร

งานในกลุ่มนี้คืองานศึกษาของนักวิจัยในโครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ดร. วินัย พงศ์ศรีเพียร “กฎหมายตราสามดวง : ประมวลกฎหมายไทยในฐานะมรดกโลก” ซึ่งมีการรวบรวม ตีพิมพ์ไว้ในเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง กฎหมายตราสามดวง : แว่นส่องสังคมไทย ครั้งที่ 1 วันที่ 7 - 8 มีนาคม 2546 และ ครั้งที่ 2 วันที่ 3 - 4 ตุลาคม 2546

เอกสารและพระอัยการในกฎหมายตราสามดวงที่ได้มีการศึกษาและวิจัยแล้วประกอบไปด้วย ประกาศพระราชปรารภ หลักอันทภาษ พระธรรมศาสตร์ พระไอยการบ้านแพนง พระไอยการลักษณะผิวเมีย พระไอยการลักษณะโจร พิสูทค้ำน้ำพิสูทลยเพลิง กฎมณเฑียรบาล (รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้จะอยู่ในส่วนที่ 3 ของการทบทวนวรรณกรรม) พระไอยการลักษณะตระลาการ พระไอยการลักษณะพญาณ และพระธรรมนูน การอธิบายเอกสารและพระอัยการ แต่ละเรื่องค่อนข้างจะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน นั่นคือ เริ่มต้นด้วยการพูดถึงความสำคัญของเอกสาร ส่วนที่ 2 สารคดีวิพากษ์ (Content Analysis) เป็นการอธิบายว่าเนื้อหาในแต่ละมาตราของกฎหมายที่ศึกษานั้นกล่าวถึงเรื่องอะไร มีประเด็นสำคัญอะไรบ้าง ส่วนที่ 3 เป็นการอธิบายศัพท์ยาก

จุดเด่นที่สุดของงานศึกษาในกลุ่มนี้ คือ การทำคำอธิบายศัพท์โบราณหรือศัพท์ยาก ขณะทำงานในส่วนที่ 1 และ 2 ยังค่อนข้างขาดความลุ่มลึก การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อ

นำมาอธิบายภาพสังคมไทยก็ยังทำได้ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร การวิจัยโดยตั้งประเด็นหรือหัวข้อที่จะทำ ศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจงโดยการดึงข้อมูลจากพระอัยการลักษณะต่างๆ ไปใช้ในอนาคตน่าจะมีส่วน ทำให้งานวิจัยนี้มีคุณค่ายิ่งขึ้น

3. กลุ่มงานที่ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายเทียรบาล แบ่งออกเป็น

3.1 งานที่ศึกษาโครงสร้างกฎหมายเทียรบาล

งานที่ศึกษาในเรื่องนี้คือ บทความของปรีดี พิศภูมิวิถี จิราธร ชาตศิริ และ พิมพ์พรรณ ถ้ายอง เรื่อง กฎหมายเทียรบาล : ความสำคัญ โครงสร้างและเนื้อหา¹⁷ บทความดังกล่าว เป็นการนำเนื้อหาทั้ง 184 มาตรา (ตามต้นฉบับของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ของกฎหมายเทียรบาล มาศึกษาเพื่อพิจารณาโครงสร้างของกฎหมายเทียรบาล ในการศึกษานี้ได้จัดแบ่งโครงสร้างของ กฎหมายเทียรบาลออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือ ส่วนที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ ส่วนที่ว่าด้วยพระราชวงศ์ และข้าราชการ และส่วนที่ว่าด้วยขุนนางในพระราชสำนัก ในแต่ละส่วนหลักได้แยกย่อยออกไป เป็นหมวดต่างๆ และในแต่ละหมวดนั้นได้ยกตัวอย่างมาตรามาประกอบไว้บางส่วน ตัวอย่างเช่น ในส่วนที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ ได้แบ่งเป็น 2 หมวดใหญ่ คือ 1. การรักษาความปลอดภัยของ พระมหากษัตริย์ ซึ่งในหมวดนี้ยังแยกย่อยออกไปเป็นการรักษาความปลอดภัยในการเสด็จพระราช ดำเนิน เช่น มาตรา 21, 22, 27, 30 ความปลอดภัยในพระราชทรัพย์ของกษัตริย์ ตัวอย่างใน มาตรา 58, 59 2. หมวดความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบัน แยกย่อยเป็นหมวดราชานุกิจและพระราชพิธี เช่น ในมาตรา 146 หมวดว่าด้วยเรื่องวัง เช่น ในมาตรา 66, 67 หมวดว่าด้วยเรื่องของพระราชทาน เช่น ในมาตรา 89, 90

ความพยายามศึกษาโครงสร้างกฎหมายเทียรบาลโดยการพิจารณาเนื้อความดังกล่าวนี้ ได้มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจ และเห็นภาพรวมของกฎหมายเทียรบาลได้ชัดเจน อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ ในแง่ของการนำเนื้อความกฎหมายเทียรบาล ไปใช้วิเคราะห์เรื่องราวต่างๆ ต่อไปในอนาคต

¹⁷ปรีดี พิศภูมิวิถี, จิราธร ชาตศิริ และพิมพ์พรรณ ถ้ายอง, “กฎหมายเทียรบาล : ความสำคัญ โครงสร้าง และเนื้อหา,” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง กฎหมายตราสามดวง : แว่นส่องสังคมไทย ครั้งที่ 2 3-4 ตุลาคม 2546 ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร, เอกสารลำดับที่ 1.

3.2 กลุ่มงานที่นำเนื้อหาบางตอนของกฎมณเฑียรบาลมาศึกษาและวิเคราะห์ สำหรับเนื้อหาบางตอนของกฎมณเฑียรบาลที่นำมาศึกษาและวิเคราะห์ ในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ

3.2.1 การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของปีศักราชที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาล

งานวิเคราะห์ในกลุ่มนี้ มาจากความในบานแผนก ของกฎมณเฑียรบาลที่ว่า

“ศุภมัสดุศักราช 720 วันเสาเดือนห้าขึ้นหกค่ำ ชวดนักษัตรวศก สมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีบรมไตรโลกนาถมหาราชมกุฎเทพมณูวิสุทธิสุริยวงษ์ของคพุทธางกูรบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงทศพิธราชธรรม ถวัลราชประเวณีศรีบรมกระษัตริราช พระบาทดำรงภูมิณฑล สกลสีมาประชาราษฎร์ บรมนารถบรมบพิตร เสด็จสถิตยในรัตนสิงหาศัษุขรสิงห์ แลสมเด็จพระเจ้าหน่อพุทธางกูรสุริวงษ์ แลสมเด็จพระพรรณเมศวรนั่งเฝ้า แลพญาเอกสิทธิ์ราช พระมหาอุปราช แลมหาเสนาจตุสดมมุขมนตรี พิริยโยธามาต แลตำรวจใน ตำรวจนอกมหาดไทยลูกขุน ทหารพ่อเรือนชายชวา เฝ้าพระบาทในที่นั้น จึงตั้งพระราช

อาษาไอยการทหารพ่อเรือน ชาย
นิกรนรประชาราษฎร์ทั้งหลาย”¹⁸ห ฉิ่ง } สมณพราหมณาจารย์ แลวานิช

ความดังกล่าวนี้ได้นำมาสู่ประเด็นถกเถียงของนักวิชาการในการที่จะกำหนดว่ากฎมณเฑียรบาลตราขึ้นในศักราชใด อย่างไรก็ดี ประเด็นเรื่อง การกำหนดศักราชของกฎมณเฑียรบาลนั้นได้มีการกล่าวถึงมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ในพระราชนิพนธ์ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม พระองค์ทรงอธิบายว่า กฎมณเฑียรบาลตราขึ้นใน จ.ศ. 720 สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หลังสร้างกรุงแล้ว 8 ปี¹⁹ แต่ต่อมาพระองค์ทรงเปลี่ยนพระทัยแก้ปีกำกับ

¹⁸วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ, กฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ (กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส สกว. “กฎหมายตราสามดวง : ประมวลกฎหมายไทยในฐานะมรดกไทย”, 2548), หน้า 63, 65.

¹⁹รวมเรื่องราชาภิเษก ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม พระราชานุกิจ และอธิบายว่าด้วยยศเจ้า, หน้า 76.

ศักราชในบานแผนกเป็น จ.ศ. 722 เพื่อให้ตรงกับปีนักษัตร²⁰ ส่วนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นว่า จ.ศ. 830 ปีชวดน่าจะเป็นศักราชที่ถูกต้อง²¹ เนื่องจากพระองค์ทรงเชื่อว่ากษัตริย์สยามน่าจะตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถตามสร้อยพระนามรอง ซึ่งเป็นสร้อยพระนามเฉพาะที่นักประวัติศาสตร์เชื่อว่าเป็นของพระเจ้าแผ่นดินอยุธยาที่ครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2²² ส่วนงานของนักวิชาการรุ่นใหม่ที่สนใจศึกษาและกำหนดปีศักราชของกษัตริย์สยามมีดังนี้

งานของ เดวิด เค. วยอจ (David K. Wyatt) เรื่อง *The Thai 'Kata Mandiarapala' and Malacca*²³ บทความของวยอจเรื่องนี้ถึงแม้จะชื่อว่า กษัตริย์สยามและมะละกา แต่จุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่การพิสูจน์ปีศักราชที่ปรากฏในบานแผนกของกษัตริย์สยามว่าที่ถูกต้องควรเป็นปีอะไรกันแน่ และปีศักราชดังกล่าวจะสัมพันธ์กับเมืองมะละกาที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 2 ของกษัตริย์สยาม (ตามต้นฉบับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ซึ่งเป็นเมืองถวายนอกไม้เงินดอกไม้ทอง ส่วนความในมาตราอื่นๆ ที่เหลือจะไม่ได้กล่าวถึงในงานเขียนชิ้นนี้

สำหรับวยอจแล้ว ศักราช 720 ที่ปรากฏในบานแผนกกษัตริย์สยามนั้นไม่ถูกต้อง เนื่องจากศักราชดังกล่าวจะตกอยู่ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) อีกทั้งปีนักษัตรของศักราช 720 เป็นปีจอไม่ใช่ปีชวด นอกจากนี้ศักราช 720 (พ.ศ. 1901/ค.ศ. 1358) เมืองมะละกาก็ยังไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของอยุธยา อีกทั้งบรรดาระบุรณการต่างๆ 20 เมือง (รวมทั้งมะละกา) ที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 2 ก็จะเป็นเมืองในคริสต์ศตวรรษที่ 15 มากกว่า ความผิดพลาดดังกล่าวนี้ วยอจชี้ให้เห็นว่าเกิดจากอาลักษณ์แปลงศักราชผิด โดยวยอจเชื่อว่าศักราชในระบบกฎหมายของไทยมี 4 ระบบ คือ จุลศักราช มหาศักราช พุทธศักราช และจุฬามณีศักราช หรือศักราชกฎหมาย วยอจเชื่อว่าศักราชเดิมที่ปรากฏในบานแผนกก่อนถูกแก้ไข คือ จุฬามณีศักราช 1280

²⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าฟ้าวิชิตมหิศ,” ใน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดารกับเรื่องราชประเพณีการตั้งพระมหาอุปราช, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2542), พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางพรเพ็ญ ดาราวงษ์ 13 มีนาคม 2542), หน้า 61.

²¹ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) (กรุงเทพมหานคร: องค์การคำจารุสภา, 2504), หน้า 210.

²² วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของ ‘กษัตริย์สยาม’ ในการมองประวัติศาสตร์ไทย,” อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 1(2529) : 65.

²³ David K. Wyatt, “The Thai ‘Kata Mandiarapala’ and Malacca,” *Journal of the Siam Society* 55, 1-2 (January-July 1967) : 279-286.

แต่ในภายหลังอาลักษณ์ได้พยายามแปลงเป็นจุลศักราช โดยเข้าใจผิดว่า 1280 เป็นมหาศักราช จึงนำ 560 ไปหักออก และได้จุลศักราช 720 แต่ถ้าเป็นจุฬามณีศักราชนั้นควรนำ 450 ไปหักออกก็จะเหลือ จุลศักราช 830 ปีชวด จึงจะถูกต้อง

ในทัศนะของวैयाจ ศักราชที่ลงตัวที่ปี 830 (พ.ศ. 2011/ค.ศ. 1468) นั้น จะทำให้ข้อมูลที่ปรากฏในมาตรา 1 และมาตรา 2 มีความสอดคล้องกับบริบทประวัติศาสตร์ หลายประการ กล่าวคือ ศักราช 830 จะอยู่ในช่วงรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งตรงกับ พระนามกษัตริย์ที่ปรากฏในบานแผนก อีกทั้งในหลักฐานพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐก็ได้ กล่าวไว้ว่า อยุธาได้โจมตีมะละกาและดินแดนตอนล่างของคาบสมุทรมุขในจุลศักราช 817 (พ.ศ. 1998/ค.ศ. 1455/6) ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่จะมีการอ้างว่ามะละกาเป็นเมืองที่ต้องถวายดอกไม้ทองเงิน ดังที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาล นอกจากนี้ศักราช 830 ยังตรงกับปีชวดในบานแผนกกฎหมายด้วย (การที่วैयाจและนักวิชาการท่านอื่นๆ ให้ความสำคัญกับปีนักษัตรนั้นเป็นเพราะความเชื่อที่ว่า การคัดลอกตัวเลขศักราชอาจผิดพลาดได้แต่การเขียนปีนักษัตรซึ่งเป็นการเขียนตัวอักษรนั้น ไม่น่าจะผิดพลาด)

บทความของ ไมเคิล วิคเกอรี (Michael Vickery) เรื่อง *Prolegomena to methods for using the Ayutthayan Laws as historical source material*²⁴ ได้นำเสนอวิธีการ ตรวจสอบศักราชกฎหมาย พร้อมทั้งได้วิเคราะห์ความน่าจะเป็นของศักราชที่ถูกต้องไว้อย่างน่าสนใจ (บทความเรื่องนี้ถ้าจะกล่าวไปแล้ว คือ บทนำของบทความเรื่อง *The Constitution of Ayutthaya an investigation into the Three Seals Code* กล่าวคือ บทความนี้นำเสนอวิธีการตรวจสอบศักราชอย่าง ค่อนข้างละเอียดขณะที่ *The Constitution of Ayutthaya an investigation into the Three Seals Code* เป็นการนำเนื้อหากฎหมายมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นโครงสร้างของรัฐ) วิธีการตรวจสอบความถูกต้อง ของศักราชนั้น วิคเกอรีใช้การพิสูจน์วัน เดือน ปี ที่ออกกฎหมายและพระนามของกษัตริย์ เกี่ยวกับ เรื่องการใช้ศักราช วิคเกอรีได้ตรวจสอบจารึก และได้ตั้งเป็นข้อสังเกตว่า ศักราชที่ใช้ในประเทศไทย มีอยู่ 3 ศักราช คือ มหาศักราช จุลศักราช และพุทธศักราช ในสมัยอยุธยาจะใช้มหาศักราชเพียง ศักราชเดียวจนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16 จากนั้นจะใช้จุลศักราชแทนในฐานะที่เป็นศักราชที่เป็นทางการจนกระทั่งถึงสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่วนพุทธศักราชเป็นที่นิยมและใช้ในเอกสารที่เป็นทางการบางอย่างนับจากคริสต์ศตวรรษที่ 17 และเน้นเป็นพิเศษในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ฉะนั้น ศักราชกฎหมายเทียรบาลที่เป็นจุลศักราชจึงถือว่าเป็นการผิดยุคผิดสมัย ส่วนปีนักษัตรก็คลาดเคลื่อนไป

²⁴Michael Vickery, "Prolegomena to methods for using the Ayutthayan Laws as historical material,"

2 ปี* ในทัศนะของวิกเกอร์กฎมณเฑียรบาลเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นหรือเขียนในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นการสร้างสิทธิธรรมให้แก่รัชกาลที่ 1 แม้ว่าในเนื้อกฎหมายนั้นมีเอกสารเก่ารวมอยู่ด้วย รัชกาลที่ 1 ไม่เพียงทำให้กฎหมายมณเฑียรบาลซึ่งเป็นเอกสารที่มีความสำคัญเป็นสิ่งที่ไม่เก่าแก่แล้ว ยังทำให้วัน เดือน ปี ย้อนกลับไปด้วย โดยใช้จุดศักราชที่ใช้อยู่ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 และให้ปีนักษัตรมีความสอดคล้องกับปีนักษัตรที่ยังไม่สามารถทำความเข้าใจได้ คือ ศักราชกฎหมายหรือจุฬามณีศักราช จากทัศนะดังกล่าวแสดงให้เห็นโดยนัยว่าวิกเกอร์ไม่เชื่อว่าตัวเลขกำกับศักราชอาจมีการคัดลอกผิดหรือแปลงศักราชผิดโดยอสังกษณ์ เฉกเช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาคลังราชนาฎ เภ และนักวิชาการรุ่นหลัง เช่น วัลยาจ และมานพ

ส่วนพระนามกษัตริย์ในบานแผนกที่เขียนว่า “สมเด็จพระเจ้ารามาชิตีบรมไตรโลกนาถมหารามกฤษณะมุนิวสุทิสสุริยวงษของคฤททฆาฏบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว” แล้วมีการอธิบายว่าเป็น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น วิกเกอร์ก็เห็นว่าอาจเป็นเรื่องผิดยุคผิดสมัยเช่นกัน ทั้งนี้เขาได้ใช้วิธีการตรวจสอบจากจารึกร่วมสมัย คือ จารึกตะนาวศรี ซึ่งเขียนในคริสต์ศตวรรษที่ 15 พระนามกษัตริย์ในจารึกแสดงให้เห็นว่าพระนามไตรโลกนาถยังไม่ได้เป็นที่รับรู้กันในเวลานั้น อย่างน้อยก็ไม่ใช่พระนามที่เป็นทางการของกษัตริย์ที่ครองราชย์ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1448 - 1488 (พ.ศ. 1991-2031) พระนามที่เป็นทางการของพระองค์คือ “รามาชิตี...จักรพรรดิราชาธิราชรามศวร ธรรมราช... ชัยพรมเทพาคิเทพ ตรีภูวนาธิเบศ” พระนาม “ไตรโลกนาถ” นั้นดูเหมือนจะเป็นที่รับรู้กันในสมัย ฟาน ฟลิต (คริสต์ศตวรรษที่ 17) ดังปรากฏพระนามนี้ในงานเขียนของเขา ความผิดพลาดในเรื่องพระนามกษัตริย์นี้ วิกเกอร์เห็นว่า อาจเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 เนื่องจากในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินและสมัยรัชกาลที่ 1 ได้มีการชำระเขียนพระราชพงศาวดารฉบับใหม่ (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับจักรพรรดิพงษ์ (จาด)) พระราชพงศาวดารฉบับนี้ วันเดือนปี ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ. 1346 - 1629 (พ.ศ. 1889 - 2172) ไม่ถูกต้องอยู่ 4 - 20 ปี และในพระราชพงศาวดารฉบับนี้รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเริ่มต้นในปี ค.ศ.1434 (พ.ศ. 1977) ดังนั้น ในกรณีที่มีการชำระกฎหมายเก่า นักปราชญ์ในราชสำนักจะต้องยึดถือพระราชพงศาวดารที่ชำระใหม่เป็นเกณฑ์ในการแก้ไขปีศักราชที่เห็นว่าผิดให้ตรงกับช่วงเวลาที่ยกษัตริย์พระองค์นั้นครองราชย์

* การคลาดเคลื่อน 2 ปีนี้ ปรากฏในศักราชจุฬามณี แต่ศักราชกฎหมายมณเฑียรบาลไม่ได้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มศักราชจุฬามณี เนื่องจากศักราชที่ปรากฏในกลุ่มจุฬามณีศักราชต้องเป็นมหาศักราช การกล่าวถึงจุฬามณีศักราชของวิกเกอร์ในที่นี้มีได้หมายความว่าเขารู้เรื่องจุฬามณีศักราช สำหรับตัววิกเกอร์แล้วจุฬามณีศักราชเป็นเรื่องไม่สมเหตุผลที่ศักราชพิเศษแบบนี้จะมีการใช้ช่วงสั้นๆ ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 จากนั้นเลิกใช้ไปประมาณ 100 ปี และกลับมาใช้อีกในกฎหมายบางฉบับ หลังจากนั้นเลิกใช้ไปอีกกว่า 150 ปี และกลับมาใช้ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ส่วนเรื่องการลบศักราชในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง วิกเกอร์เห็นว่าไม่ใช่เป็นที่มาหรือปัจจัยให้เกิดจุฬามณีศักราช

ในทัศนะของวิกเกอร์พระนามกษัตริย์อยุธยาในบานแผนกกฎหมายเทียรบาลนั้นอาจเป็นการแต่งตั้งใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อครั้งให้มีการชำระกฎหมายตราสามดวง เพราะว่ามี ความคล้ายคลึงกับพระนามของรัชกาลที่ 1 อย่างไรก็ตาม แม้วิกเกอร์คิดว่าพระนามไตรโลกนาถเป็นการแต่งตั้งสมัยรัชกาลที่ 1 แต่เขาก็ไม่ยืนยันเรื่องนี้อย่างเต็มที่นัก เนื่องจากพระนามไตรโลกนาถได้ใช้เป็นที่แพร่หลายมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 แล้ว และการถอดเทรกรพระนามไตรโลกนาถลงในกฎหมายอาจเกิดขึ้นแล้วตั้งแต่เวลานั้น

วินัย พงศ์ศรีเพียร กับบทความเรื่อง ความสำคัญของ “กฎหมายเทียรบาล” ในการมองประวัติศาสตร์ไทย²⁵ ได้นำเสนอโดยเกริ่นนำให้เห็นว่ากฎหมายตราสามดวงเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยที่น่าสนใจ แต่กฎหมายตราสามดวงนั้นก็ยังมีปัญหาพื้นฐานอยู่ เช่น การกำหนดปีศักราชที่แน่นอนของการตรากฎหมายลักษณะต่างๆ หรือกระทั่งมาตราต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายแต่ละลักษณะ ผู้เขียนบทความจึงได้เสนอแนะให้ผู้ศึกษากฎหมายตราสามดวงต้องคำนึงถึงความผิดพลาดในการคัดลอกโดยเฉพาะตัวเลขไทยโบราณ และการที่เอกสารที่ผ่านการชำระแก้ไขแล้วย่อมมีความเชื่อและจินตทัศน์ (perception) ของผู้ชำระในสมัยหลังปะปนอยู่ในกรณีของกฎหมายเทียรบาลก็เช่นกัน ผู้เขียนได้พยายามวินิจฉัยบานแผนกในกฎหมายเทียรบาลและชี้ให้เห็นว่าวันเดือนปีในบานแผนกกฎหมายมีข้อผิดพลาด และข้อผิดพลาดนั้นนอกจากจะเป็นเพราะการเขียนตัวเลขผิดแล้ว ยังเป็นเพราะอาลักษณ์ได้นำจินตทัศน์ของตนใส่ลงไปในงานที่แก่นั้น

เกี่ยวกับศักราชที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาลนั้น วินัยมีความคิดเห็นต่างไปจากวัยอาจ โดยเห็นว่าจุฬามณีศักราชนั้นไม่มี จุฬามณีที่กล่าวอ้างกันนั้นเป็นผลมาจากแก้ไขของนักปราชญ์ราชสำนักในรุ่นหลังโดยเฉพาะในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง นอกจากนี้วินัยยังได้ใช้วิธีการตรวจสอบพระนามของกษัตริย์มาช่วยทำความเข้าใจบานแผนกกฎหมายเทียรบาล โดยอธิบายว่าพระนามของพระมหากษัตริย์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เป็นพระนามก่อนกระทำราชาภิเษกเกือบทั้งสิ้น และการที่บานแผนกกฎหมายเทียรบาลได้กล่าวถึง “สมเด็จพระเจ้าหน่อพุทธางกูรสุริวงษ์” พระนามของเจ้านายพระองค์นี้ย่อมทำให้นึกถึงสมเด็จพระบรมราชาธิราช (เรียกเป็นสามัญว่า “สมเด็จพระหน่อพุทธางกูร” ตามพระอิสริยยศเดิม) ซึ่งขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และอาจเป็นรัชทายาทพระองค์เดียวในประวัติศาสตร์ไทยที่เคยดำรงพระยศ “สมเด็จพระหน่อ” หรือ “พระเจ้าอยู่หัวฝ่ายหน้า” ถ้าสมมติฐานนี้ฟังขึ้นก็หมายความว่า กฎหมายเทียรบาล ที่ตกทอดมาถึงทุกวันนี้ได้รับการชำระหรือตราขึ้นในรัชสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 ซึ่งในการสันนิษฐานเช่นนี้

²⁵วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของ ‘กฎหมายเทียรบาล’ ในการมองประวัติศาสตร์ไทย,” อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 57-74.

วินัยอาศัยหลักฐานร่วมสมัยสนับสนุน 2 ประการ ประการแรกคือ ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 13 ซึ่งกล่าวถึงการที่พญาศรีธรรมมาโศกราช เข้าเมืองกำแพงเพชรถวายพระราชกุศล “แค่สมเด็จพระพิตรพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 2 พระองค์” ใน ค.ศ. 1510 (พ.ศ. 2053) ซึ่งน่าจะหมายถึง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 พระองค์หนึ่งและสมเด็จพระหน่อพุทธางกูร “พระเจ้าอยู่หัวฝ่ายหน้า” อีกพระองค์หนึ่งก็ได้ หลักฐานภายในอีกประการหนึ่งก็คือ ในบานแผนกได้กล่าวถึง ‘พญาเอกสัตราษพระมหาอุปราษ’ บุคคลผู้นี้มิใช่ชื่อพระวงศ์ที่เป็นพระมหาอุปราษ แต่เป็นพญามหาอุปราษ หรืออธิบดีแห่งจตุรเสนาบดี และเป็นตำแหน่งที่มีมาถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ สำหรับในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 นี้ก็ได้มีหลักฐานร่วมสมัยของตะวันตกคือ บันทึกของ โทมัส ปิเรส (Tome Pires) พுகถึงพญามหาอุปราษอยู่ด้วย

นอกจากนี้ วินัยยังตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า อาลักษณ์หรือนักประวัติศาสตร์ในราชสำนักสมัยหลัง ๆ เวลาชำระเอกสารประวัติศาสตร์ อาจมีความสับสนหรือเข้าใจผิดอยู่บ่อย ๆ ระหว่างพระเจ้าแผ่นดินที่มีพระนามคล้ายคลึงกัน ในกรณีของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ประวัติศาสตร์สังเขปกษัตริย์กรุงสยามของฟาน ฟลิต²⁶ แสดงให้เห็นว่าอย่างน้อยในสมัยที่ฟาน ฟลิตอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ดำเนินบอกเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระรามาธิบดีทั้งสองพระองค์ได้เริ่มสับสนปนเปกันแล้ว ประวัติศาสตร์สังเขปกษัตริย์กรุงสยาม ยังกล่าวด้วยว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงตรากฎหมายหลายฉบับ ถ้าหากเผชิญอาลักษณ์หรือผู้ชำระกฎหมายเกิดสับสนในพระนามก็อาจคิดว่าพระนามในบานแผนกเป็นของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 เพื่อเพิ่มความขลังและศักดิ์สิทธิ์ให้กับกฎหมายทั้งหลาย ซึ่งพวกเขาคิดว่าน่าจะมีมาแล้วตั้งแต่รัชกาลแรก

อย่างไรก็ตาม แม้วินัยจะมีความคิดเห็นว่ากฎหมายตราในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แต่เรื่องศักราชนั้นยังไม่ได้ชี้ลงไปว่าน่าจะเป็นศักราชใดแน่

งานของมานพ ถาวรวัฒน์สกุล เรื่อง การกำหนดอายุของบทกฎหมายเฉพาะในบานแผนกของพระอัยการลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง ด้วยการวิเคราะห์และตรวจสอบระบบศักราชและพระนามในบานแผนก²⁶ เป็นความพยายามที่จะกำหนดอายุของ

²⁶ ประวัติศาสตร์สังเขปกษัตริย์กรุงสยามของฟาน ฟลิต ในที่นี้คือ พงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวัน วลิต พ.ศ. 2182 ที่รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลิต)

²⁶ มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, “การกำหนดอายุของบทกฎหมายเฉพาะในบานแผนกของพระอัยการลักษณะต่างๆที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง ด้วยการวิเคราะห์และตรวจสอบระบบศักราชและพระนามในบานแผนก,” เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องอยุธยา : มิติใหม่ ทางการศึกษา 13-14 สิงหาคม 2535 ณ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา

กฎหมายแต่ละลักษณะในกฎหมายตราสามดวง ในการตรวจสอบนั้นมานพใช้วิธีการศึกษาจากระบบศักราชที่ปรากฏในกฎหมาย คือ พุทธศักราช มหาศักราช และจุลศักราช นอกจากตรวจสอบระบบศักราชแล้ว ยังใช้การตรวจสอบจากระบบพระนามกษัตริย์ด้วย คือ พิจารณาจากกลุ่มที่มีพระนามรามาริบัติ กลุ่มที่มีพระนามเอกาทศรฐ และกลุ่มที่นอกเหนือจากพระนามแบบรามาริบัติและเอกาทศรฐ

สำหรับเรื่องศักราชที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาล มานพได้อธิบายว่า ศักราชเดิมในกฎหมายเทียรบาลเป็นมหาศักราช ซึ่งได้คลาดเคลื่อนไป 2 ปี ดังนั้นเมื่อมีการแปลงเป็นจุลศักราช จึงทำให้จุลศักราชนั้นคลาดเคลื่อนตามไป 2 ปีด้วย เมื่อใช้เกณฑ์ 560 บวก 720 ผลที่ได้คือ ม.ศ. 1280 ตรงกับปีจอ ตัวเลข 1280 นี้จึงเป็นตัวเลขศักราชในบานแผนกกฎหมายเทียรบาลก่อนที่จะมีการแปลงเป็นจุลศักราช ซึ่งศักราชดังกล่าวนี้คลาดเคลื่อนกับปีนักษัตรที่เป็นจริงไป 2 ปี เพราะฉะนั้นเมื่อต้องการทราบศักราชที่แท้จริงจึงต้องบวกอีก 2 ปี มหาศักราชที่ได้จึงเป็น 1282 ปีชวด แต่ศักราชนี้ทำให้อายุของกฎหมายเทียรบาลขึ้นไปถึงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกับพระนามในบานแผนก ซึ่งใช้ว่า “รามาริบัติบรมไตรโลกนาถ” อันเชื่อกันว่าเป็นพระนามของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1991 - 2031 หรือระหว่าง ม.ศ. 1370 - 1410 หรือ จ.ศ. 810 - 850 เมื่อเป็นเช่นนี้มานพ จึงสันนิษฐานว่า ตัวเลขศักราชเดิม (ม.ศ.) หรือไม่กี่ตัวเลขศักราชที่แปลงใหม่ (จ.ศ.) เกิดการคลาดเคลื่อนด้วยการคัดลอก มหาศักราชที่ตรงกับปีชวดที่อยู่ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คือ ม.ศ. 1378, ม.ศ. 1390, ม.ศ. 1402 เพื่อให้สอดคล้องกับการคลาดเคลื่อน 2 ปี จึงต้องลบออก 2 ปีทั้งหมด ดังนั้นจึงได้ ม.ศ. 1376, ม.ศ. 1388, ม.ศ. 1400 ปีจอ เมื่อนำมาตรวจสอบกับ ม.ศ. 1280 ม.ศ. 1376 ตัวเลขไม่ตรงกับ 1280 ถึง 3 ตัว ส่วน ม.ศ. 1388 และ ม.ศ. 1400 ตัวเลขไม่ตรงกับ ม.ศ. 1280 ถึง 2 ตัว แต่ ม.ศ. 1388 และ ม.ศ. 1400 มีความเป็นไปได้มากกว่า ม.ศ. 1376 มานพจึงสรุปไว้ในขั้นนี้ว่า ม.ศ. 1388 หรือ ม.ศ. 1400 ถูกคัดลอกผิดเป็น ม.ศ. 1280 ต่อมาเมื่อครั้งมีการแปลง มหาศักราช เป็น จุลศักราช โดยใช้ 560 หักออก จึงได้ 720 ชวดสกตามทีปรากฏในบานแผนก

3.2.2 การวิเคราะห์และอธิบายพระราชพิธี การละเล่นที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาล

พระราชพิธีที่นำมาอธิบาย คือ พระราชพิธี 12 เดือนในกฎหมายเทียรบาล ภาคที่ 1-8²⁷ ซึ่งเป็นงานของ ไมเคิล ไรท์ บทความของไรท์ ชุดนี้จัดเป็นบทความขนาดสั้น พิมพ์ลงต่อกันเป็นตอนๆ จำนวน 8 ตอน ในวารสารศิลปวัฒนธรรม ไรท์เองได้กล่าวว่างานชิ้นนี้เป็นเพียงการศึกษา

²⁷ไมเคิล ไรท์, “พระราชพิธี 12 เดือนในกฎหมายเทียรบาล ภาคที่ 1-8,” ศิลปวัฒนธรรม 19,9-20,4 (กรกฎาคม 2541 - กุมภาพันธ์ 2542) : 66-67, 68-69,68-70,68-70,68-70, 68-69,72-74, 72-74.

เบื้องต้นที่มีข้อจำกัดมาก เพราะพระราชพิธี 12 เดือน เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เนื่องจากบางพิธียกเลิกมานานมากจนไม่มีใครรู้ว่าประกอบอย่างไร หรือมีความหมายอย่างไร บางพิธีถูกพัฒนาจนไม่เหมือนเดิม บางพิธีรักษารูปเดิมแต่เปลี่ยนความหมาย สิ่งที่ไร้พยายามทำก็คือ นำเทพพิธี 12 เดือนของเทวสถานใหญ่ๆ ในอินเดียได้มาช่วยอธิบายเพื่อที่จะได้เข้าใจพระราชพิธี 12 เดือนได้ดีขึ้น ตัวอย่างเช่น พระราชพิธีเดือน 9 การพระราชพิธีตุลาการ ไร้ท้อธิบายว่า “งานตุลาการ (Tulabhara) การนั่งตาคั่งมีทั่วไปในอุษาทวีปตอนใต้แต่โบราณถือเป็นวิธีทำบุญทำทานอย่างหนึ่ง การต่ออายุ และการหาเสียงจาก “ซีพ้อพราหมณ์ประชาราษฎร์” บางกรณีทำนั้งด้วยเงินทอง ทำบุญงานใหญ่ บางที่ชั่งด้วยกล้วยอ้อยหรือน้ำตาลแล้วแจกคนจน” นอกจากจะนำเทพพิธี 12 เดือนของอินเดียได้มาช่วยอธิบายพระราชพิธี 12 เดือนแล้ว ไร้ท้อยังพยายามทำคำอธิบายและวิเคราะห์ศัพท์ยากบางคำไว้ด้วย

ส่วนการละเล่นในกฎมณเฑียรบาลได้มีการอธิบายไว้ในบทความ 2 เรื่องของสุจิตต์ วงษ์เทศ เรื่องแรก คือ การละเล่นในกฎมณเฑียรบาล²⁸ บทความเรื่องนี้เป็นคำอธิบายถึงการละเล่น และเครื่องดนตรีบางประเภทที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาล โดยผู้เขียนอธิบายว่า กฎมณเฑียรบาลออกชื่อการละเล่นไว้หลายประการ การละเล่นเหล่านั้นมิได้เพิ่งมีในสมัยที่ตรากฎมณเฑียรบาล แต่เป็นสิ่งที่เคยมีมาก่อนนานแล้ว บางอย่างเป็นประเพณีดั้งเดิมของชุมชนคึกคักก่อนประวัติศาสตร์ ในภูมิภาคอุษาคเนย์ แต่บางอย่างรับแบบแผนจากต่างประเทศ เช่น อินเดีย จีน ฯลฯ มาประสมประสานกับสิ่งที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมแล้วยกย่องเป็นการละเล่นศักดิ์สิทธิ์สืบเนื่องมาจากบ้านเมืองยุคก่อนกรุงศรีอยุธยา เช่น สมัยทวารวดี สมัยละโว้ สมัยอโยธยา ฯลฯ

การละเล่นที่กล่าวถึงในที่นี้ประกอบไปด้วย ระบำ - รำเดิน สรรพยูทธ - สรรพพิลา หม่งครุ่ม - คุลาตีไม้ - ระเบง หนั่ง ชักนาคคึกคักค้ำบรรพ์ เครื่องดนตรี คือ กรับ หรทีก - มโหระทึก ปี่พาทย์ฆ้องวง และเสภา สำหรับเสภาในที่นี้ สุจิตต์อธิบายว่า หมายถึง ชาวพนักงานมิใช่การละเล่นชนิดหนึ่งของราษฎร ที่เรียกกันว่าขับเสภาพร้อมกรับ

สำหรับคำอธิบายการละเล่นดังกล่าว มุ่งเน้นไปที่ การละเล่นต่างๆ มีที่มาอย่างไร เคยมีการละเล่นแบบนี้มาก่อนสมัยอยุธยาหรือไม่ หลักฐานที่ใช้อธิบายประเด็นเหล่านี้คือหลักฐานทางด้านโบราณคดี เช่น ภาพเขียนตามผนังถ้ำ โบราณวัตถุที่เหลืออยู่ วรรณกรรม นอกจากนี้ก็มีการอธิบายถึง วิธีการเล่นว่าเล่นอย่างไร ใช้เครื่องดนตรีประกอบหรือไม่ ถ้าใช้ใช้เครื่องดนตรีประเภทใด มีบทร้องหรือไม่ ผู้เล่นคือใครเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง และแต่งตัวอย่างไร

²⁸สุจิตต์ วงษ์เทศ, “การละเล่นในกฎมณเฑียรบาล,” ใน กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย, หน้า 141-177.

บทความที่ 2 คือ **คุลาตีไม้ในกฏมณฑลเชียรบาล**²⁹ เป็นบทความขนาดสั้น อธิบายถึงคำว่า คุลาหรือคุลา น่าจะมาจากคำว่า Kolati หรือที่สุจิตต์บอกว่าจะอ่านเอาๆ ได้ว่า โกลาตี หรือจะเขียนเป็นไทยว่า โกลาฏี คำว่า โกลาฏีและโกลาฏุม ของอินเดียได้ เป็นลักษณะ การละเล่นที่เอาไม้สองอันถือในมือตีกันไปมาเป็นคู่ๆ หรือสลับคู่ก็ได้ ทั้งทำทีการละเล่นและ รูปคำแผลงเป็นคุลาตีไม้ได้สบายๆ ในทัศนะของสุจิตต์ อีกทั้งชวนให้คิดว่าชื่อการละเล่นคุลาตีไม้ ในกฏมณฑลเชียรบาลนั้น เป็นการละเล่นที่ได้แบบแผนมาจากอินเดียได้นั่นเอง

บทความทั้ง 2 เรื่องของสุจิตต์ ที่พยายามอธิบายถึงที่มาของคำ และ วิธีการละเล่นต่างๆ ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการทำความเข้าใจสาระบางประการที่ปรากฏใน กฏมณฑลเชียรบาล

3.3 กลุ่มงานที่นำเนื้อหา กฏมณฑลเชียรบาลมาศึกษาและอธิบาย

งานกลุ่มนี้เป็นความพยายามนำกฏมณฑลเชียรบาลมาศึกษาและอธิบาย แต่เนื่องจาก งานในกลุ่มนี้ไม่ใช่งานค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ทำให้เนื้อหาที่ออกมาไม่ได้มีการวิเคราะห์อย่าง ลึกซึ้งมากนัก

งานของวิษณุ เครืองาม เรื่อง **กฏมณฑลเชียรบาลในระบบกฎหมายไทย**³⁰ บทความ เรื่องนี้ถึงแม้จะเกี่ยวข้องกับกฏมณฑลเชียรบาล แต่เนื้อหาจะเน้นไปที่การศึกษา กฏมณฑลเชียรบาลใน ระบบกฎหมายไทย โดยใช้การพิจารณาทางนิติศาสตร์เป็นแนวทาง ฉะนั้นเนื้อหาของบทความไม่ว่า จะเป็นเรื่องสถานภาพทางกฎหมาย สภาพบังคับ กระบวนการตรา การนำมาใช้บังคับในทางคดี และความสำคัญในปัจจุบัน จึงค่อนข้างจะออกมาในเชิงนิติศาสตร์มากกว่าประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ การที่ผู้เขียนบทความมองกฏมณฑลเชียรบาลในเชิงภาพรวม ไม่ได้เจาะจงแต่เฉพาะกฏมณฑลเชียรบาล ที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง แต่ดึงกฎหมายที่มีสาระเข้าช่วยอันเรียกว่ากฏมณฑลเชียรบาลที่ตรา ในสมัยรัชกาลที่ 4 - รัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีบริบททางสังคมต่างกันมารวมศึกษาไว้ด้วยกัน ทำให้ภาพกฏมณฑลเชียรบาลที่ได้จากการศึกษาดูขาดมิติเวลาทางประวัติศาสตร์ไป

อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องขอบเขตของกฏมณฑลเชียรบาลที่ปรากฏในบทความ เรื่องนี้ ถือได้ว่าเป็นการอธิบายที่น่าสนใจ และเป็นการนำเนื้อหาของกฏมณฑลเชียรบาลมาวิเคราะห์ และพิจารณาใช้มากที่สุด สำหรับขอบเขตของกฏมณฑลเชียรบาลในที่นี้แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ขอบเขต ด้านสถานที่ (place) ขอบเขตด้านตัวบุคคล (person) และขอบเขตด้านการกระทำ (action)

²⁹สุจิตต์ วงษ์เทศ, “คุลาตีไม้ในกฏมณฑลเชียรบาล,” ศิลปวัฒนธรรม 20,6 (เมษายน 2542) : 32-33.

³⁰วิษณุ เครืองาม, “กฏมณฑลเชียรบาลในระบบกฎหมายไทย, ใน รวมบทความทางวิชาการในโอกาส ครบรอบ 84 ปี ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2534), หน้า 75-114.

ขอบเขตด้านสถานที่ที่จะบังคับใช้กฎหมายเทียรบาล คือ บริเวณที่พระมหากษัตริย์ประทับอยู่ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ใด แม้แต่นอกพระบรมมหาราชวัง ก็ถือว่าสถานที่นั้นเป็นพระราชวัง หรือพระราชฐาน การกระทำผิดในสถานที่ดังกล่าวถือเป็นการละเมิดพระราชอาญาขัดต่อกฎหมายเทียรบาล

ขอบเขตด้านตัวบุคคล ตัวบุคคลที่อยู่ภายใต้ขอบเขตบังคับใช้ของกฎหมายเทียรบาล ประกอบไปด้วย พระมหากษัตริย์ แม้ว่ากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสิทธิขาด กฎหมายเทียรบาลไม่น่าจะตราขึ้นมาใช้บังคับพระองค์ แต่ในทัศนะของวิญญูกฎหมายเทียรบาลอาจกำหนด “แนวทาง” พระราชจรรยาวัตรว่าพระมหากษัตริย์ในอดีตทรงบำเพ็ญมาอย่างไร เพื่อพระมหากษัตริย์รัชกาลต่อไป จักทรงปฏิบัติตามได้ถูกต้อง นอกจากพระมหากษัตริย์แล้วขอบเขตบังคับใช้ของกฎหมายเทียรบาล ยังครอบคลุมไปถึงพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการในพระองค์และบุคคลทั่วไป ดังปรากฏข้อความดังกล่าวในกฎหมายเทียรบาลหลายต่อหลายมาตราด้วยกัน

ขอบเขตด้านการกระทำ ขอบเขตข้อนี้พิจารณาจากความมุ่งหมายของกฎหมายเทียรบาลเอง คือ “ต้องการรักษาเรือนเจ้าแผ่นดิน” ซึ่งก็คือรักษาพระบรมเดชานุภาพ พระเกียรติยศ พระราชประเพณี พระราชประสงศ์ หรือพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์ ฉะนั้นกฎหมายเทียรบาลจึงจำกัดข้อกำหนดลงมาควบคุมการกระทำเพียงเท่าที่จำเป็นแก่การรักษาพระบรมเดชานุภาพและพระเกียรติยศ

งานของนิยะดา เหล่าสุนทร เรื่อง กฎมนเทียรบาล³¹ ในหนังสือพินิจวรรณกรรม : รวมบทความทางวิชาการด้านวรรณคดีและภาษา (ศึกษาจากต้นฉบับ) บทความเรื่องนี้ของนิยะดา แบ่งออกเป็น 6 ส่วน ส่วนที่ว่าด้วยบทนำ ความหมายของคำว่า “กฎมนเทียรบาล” การชำระกฎหมายตราสามดวง ปี่และสมัยของกฎมนเทียรบาล เนื้อความในกฎมนเทียรบาล และภาษาในกฎมนเทียรบาล เนื่องจากผู้เขียนบทความมีความถนัดในเชิงวรรณกรรม ทำให้เนื้องานที่ออกมาค่อนข้างจะให้น้ำหนักไปที่เรื่องภาษาในกฎมนเทียรบาลมากกว่าส่วนอื่นๆ โดยงานในส่วนนี้จะมุ่งเน้นไปที่การทำคำอธิบายศัพท์ โดยแยกเป็นหมวดคำนาม คำกริยา และคำอื่นๆ เช่น เดือน หมายถึง ช้างป่า ขานขันหมาก หมายถึง การเบิกตัวผู้เข้าเฝ้า เป็นต้น การทำคำอธิบายศัพท์เช่นนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ และมีส่วนช่วยให้อ่านตัวกฎหมายเทียรบาลได้เข้าใจมากขึ้น

ส่วนเรื่องเนื้อความในกฎมนเทียรบาลนั้น ผู้เขียนได้พิจารณาสาระทั้งหมดของกฎหมายเทียรบาลแล้วนำมาจัดแบ่งว่า ประกอบไปด้วยเรื่องอะไรบ้าง ในที่นี้แบ่งออกเป็น 10 ตอน คือ ตอนที่ 1 ว่าด้วยชื่อหัวเมืองประเทศราช 20 หัวเมืองที่ต้องถวายดอกไม้เงินทอง และเมืองพญามหานคร ตอนที่ 2 ลำดับชั้นพระราชโอรส ข้าราชการ ตอนที่ 3 กฎ และระเบียบในพระราชมนเทียร ตอนที่ 4

³¹นิยะดา เหล่าสุนทร, “กฎมนเทียรบาล,” ใน พินิจวรรณกรรม : รวมบทความทางวิชาการด้านวรรณคดีและภาษา (ศึกษาจากต้นฉบับ) (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2535), หน้า 191-245.

การบำเหน็จรางวัลแก่ผู้มีความชอบ ตอนที่ 5 การปฏิบัติตนของข้าราชการสำนัก และวิธีการลงโทษ ตอนที่ 6 การแต่งกาย ตอนที่ 7 พระราชพิธี ตอนที่ 8 พระราชกิจ ตอนที่ 9 การลงพระราชอาญาแก่พระราชโอรส ตอนที่ 10 ราชศัพท์ ในแต่ละตอนผู้เขียนจะใช้วิธีนำเนื้อความในมาตราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตอนนั้นมารวมอธิบายโดยใช้ภาษาปัจจุบัน แต่ไม่ได้มีการวิเคราะห์หลังไปในเนื้อหา รายละเอียดแต่อย่างใด ในขณะที่ประเด็นเรื่องปีและสมัยของกฎหมายเทียรบาล ผู้เขียนก็ยึดถือปีศักราชที่ปรากฏในบานแผนกเป็นเกณฑ์ ฉะนั้นผู้เขียนจึงเชื่อว่า กฎหมายเทียรบาลตราในปีจุลศักราช 720 หรือพุทธศักราช 1901 (ค.ศ. 1358) สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง)

บทความท้ายสุดของงานในกลุ่มนี้ คือ งานของ จันทวรรณ อนันตประยูร เรื่อง กฎมณเฑียรบาล : ภาพสะท้อนฐานะและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ไทย³² ในหนังสือ ภูมิปัญญาของคนไทย : ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวงและจิตรกรรมฝาผนัง บทความเรื่องนี้เป็นกรนำความในกฎหมายเทียรบาลมาอธิบายให้เห็นฐานะและความสำคัญของกษัตริย์ โดยในเนื้อหาจะแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นใหญ่ คือ กฎมณเฑียรบาล : ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับบุคคลอื่น ความสำคัญและจุดมุ่งหมายของกฎหมายเทียรบาล การกำหนดบทลงโทษในกฎหมายเทียรบาล และกฎหมายเทียรบาล : ภาพสะท้อนและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ไทย

ประเด็นแรก กฎมณเฑียรบาล : ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับบุคคลอื่น ผู้เขียนแบ่งเป็นประเด็นย่อย 2 ประเด็น โดยดูว่าพระราชกรณียกิจที่พระมหากษัตริย์พึงทรงปฏิบัติที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาลมีอยู่ในมาตราไหนบ้าง (ตามต้นฉบับของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) จากนั้นผู้เขียนก็ยกมาตรานั้นมาอธิบายเสริมความ เช่น ยกมาตรา 146 ที่ว่าด้วยพระราชานุกิจมาอธิบาย ส่วนประเด็นย่อยที่ 2 การกิจที่ข้าราชการจะต้องปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์ ก็จะยกข้อปฏิบัติ ข้อห้ามปฏิบัติของข้าราชการที่ปรากฏอยู่ในมาตราต่างๆ มาอธิบายเช่นกัน

ประเด็นที่ 2 ความสำคัญและจุดมุ่งหมายของกฎหมายเทียรบาล ผู้เขียนสรุปว่ามี 3 ประการ คือ เพื่อรักษาความปลอดภัยของพระมหากษัตริย์ เสริมส่งบารมีกษัตริย์ ดังเช่น การประกอบพระราชพิธีต่างๆ และเพื่อความเจริญของบ้านเมือง สำหรับวิธีการอธิบายเนื้อหาสาระของประเด็นย่อยเหล่านี้จะมีความคล้ายคลึงกับวิธีการอธิบายเนื้อหาสาระของประเด็นแรก คือ เป็นการนำเนื้อความของกฎหมายเทียรบาลที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับประเด็นย่อยดังกล่าวมาอธิบาย

³²จันทวรรณ อนันตประยูร, "กฎหมายเทียรบาล : ภาพสะท้อนฐานะและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ไทย," ใน ภูมิปัญญาของคนไทย : ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวงและจิตรกรรมฝาผนัง (กรุงเทพมหานคร: หุ่นส่งเสริมกลุ่มวิจัย-เมธีวิจัยอาวุโส สกว., 2540), หน้า 49-68.

ประเด็นที่ 3 การกำหนดบทลงโทษในกฎหมายเทียรบาล ผู้เขียนใช้วิธีการพิจารณาเนื้อหาของกฎหมายเทียรบาลทั้งหมด แล้วนำมาสรุปว่าการลงโทษนั้นมีหลายระดับ ตั้งแต่การตักเตือนจนถึงการประหาร

ประเด็นสุดท้าย กฎหมายเทียรบาล : ภาพสะท้อนฐานะและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ไทย ผู้เขียนได้สรุปว่า สารของกฎหมายเทียรบาลเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงมีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง ฐานะของพระองค์นั้นสูงส่งเพราะทรงมีหน้าที่สำคัญต่อบ้านเมือง

เมื่อพิจารณาบทความของจันทวรรณแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นงานศึกษาที่ให้ภาพกว้างๆ เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ข้อมูลหลักฐานที่นำมาใช้ คือ กฎหมายเทียรบาลนั้นก็เป็นการนำมาใช้ตามตัวอักษร การตีความและการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งโดยดึงเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้ยังไม่ปรากฏให้เห็นนัก ทำให้บทความชิ้นนี้ขาดความลุ่มลึกเท่าที่ควร

จากวรรณกรรมที่ทบทวนมาข้างต้น จะเห็นได้ว่างานศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายตราสามดวงมีอยู่มากพอควร แต่เนื่องจากกฎหมายตราสามดวงประกอบไปด้วยกฎหมายหลายลักษณะ อีกทั้งยังมีปัญหาในการศึกษาและนำกฎหมายมาใช้เพราะกฎหมายแต่ละลักษณะไม่ได้ ออกในช่วงเวลาเดียวกัน ทำให้การกำหนดเวลาและขอบข่ายทางการศึกษาทำได้ยาก การศึกษากฎหมายเฉพาะเรื่องเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ปัญหาในการศึกษาลดน้อยลง ฉะนั้นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาเฉพาะกฎหมายเทียรบาล สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายเทียรบาลเท่าที่ผ่านมาค่อนข้างจะมีอยู่อย่างจำกัด การศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ก็เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของปีศักราชส่วนการศึกษาลงไปถึงเนื้อหาของกฎหมายเทียรบาลเพื่อทำความเข้าใจถึงที่มาและจุดประสงค์ในการบัญญัติกฎหมาย การทำความเข้าใจเนื้อหาสาระ และภาพสะท้อนบางประการยังมีผู้ศึกษาน้อยมาก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาสาระของกฎหมายเทียรบาลในฐานะเอกสารชั้นต้นในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย
2. เพื่อศึกษาสถาบันกษัตริย์ในฐานะสถาบันหลักทางการเมืองของไทยผ่านกฎหมายเทียรบาลและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อศึกษากฎหมายเทียรบาลในฐานะแหล่งข้อมูลทางสังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทยสมัยจารีต โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับชนชั้นสูง

สมมติฐานการวิจัย

กฎมณเฑียรบาลเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยที่มีความสำคัญที่สุดในการศึกษาสถาบันกษัตริย์ในแง่มุมต่างๆ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ทิวภาวะขององค์พระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชในลัทธิพราหมณ์และมหาสมมติราชในคติพุทธศาสนา

ประการที่สอง พระราชประเพณี พิธีกรรม

ประการสุดท้าย ความสัมพันธ์ของสถาบันกษัตริย์กับชนชั้นอื่น ๆ ในสังคมไทย

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษากฎมณเฑียรบาลในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จะจำกัดช่วงเวลาในการศึกษาไว้ในช่วง พ.ศ. 2348 (ค.ศ. 1805) อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯ ให้มีการชำระกฎหมายตราสามดวง ย้อนไปถึงสมัยอยุธยา

การกำหนดเวลาเริ่มต้นว่าเป็นสมัยอยุธยานั้น ใช้การพิจารณาจากศักราช พระนามกษัตริย์ นามพระที่นั่ง นามสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏในเนื้อหาของกฎมณเฑียรบาล ส่วนการกำหนด พ.ศ. 2348 (ค.ศ. 1805) เป็นช่วงเวลาสิ้นสุดการศึกษา เพราะ ปีนี้เป็นปีที่ชำระและรวบรวมกฎหมายที่พ้นเพื่อนและกระจัดกระจายครั้งกรุงเก่าให้เป็นหมวดหมู่ตามพระราชโองการของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

วิธีการดำเนินการวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยนำเอกสารชั้นต้นคือ กฎมณเฑียรบาลมาศึกษา วิเคราะห์สอบทานควบคู่ไปกับเอกสารชั้นต้น และเอกสารอื่นๆ คือ พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน พระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง พระไอยการกระบดศึก พระไอยการอาชญาหลวง และพระอัยการอื่นๆ ในกฎหมายตราสามดวง พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กฎมณเฑียรบาลของเขมร พม่า ทำให้การ เอกสารของชาวต่างชาติในสมัยอยุธยา ดำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา วรรณกรรมคำสอนต่างๆ รวมตลอดไปจนถึงหนังสือและบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับกฎมณเฑียรบาล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจเนื้อหาสาระของกฎมณเฑียรบาลได้มากขึ้น
2. ทำให้เข้าใจสถาบันกษัตริย์ในฐานะสถาบันหลักทางการเมืองของไทยได้ชัดเจนมากขึ้น
3. ทำให้เข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของรัฐไทยสมัยจารีต โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับชนชั้นสูงได้มากขึ้น